

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Identita českých komunit v Chorvatsku v první polovině 20. Století

Autor práce: Tea Turk

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Nešpor Ph.D.

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. 1. 2012

.....

Podpis

Na tomto místě chci poděkovat především prof. Václavu Heroutovi, který mi poskytnul mnohé fotokopie starých krajanských novin, a Vlatce Daňkové, která mi nabídla k prostudování texty sebrané pro svůj připravovaný sborník. Oběma také děkuji za cenné postřehy v průběhu sběru dat.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Pojetí identity a kultury.....	7
3	Češi v Chorvatsku.....	9
4	Prameny	13
4.1	Moje české kořeny	13
4.1.1	Záměr	13
4.1.2	Zadání	13
4.1.3	Výběr	14
4.2	Krajanský tisk.....	15
5	Z krajanského tisku.....	16
5.1	Český list.....	17
5.2	Nový český list.....	18
5.3	Československé listy	19
5.4	Hlas	21
5.5	Vlk.....	22
5.6	Jugoslávští Čechoslováci a Naše noviny.....	22
5.7	Dětský koutek a Zornička	24
5.8	Období národně osvobozenického boje.....	28
5.8.1	Kapesní noviny	29
5.9	Po druhé světové válce.....	34
5.9.1	Zpravodaj.....	34
5.9.2	Hlasatel	35
5.9.3	Jednota	35
6	Národní identita – vědomí příslušnosti k českému národu.....	37
6.1	Prvky konstruuující českou národní identitu.....	38
6.1.1	Kořeny	39
6.1.2	Kultura	42
6.1.3	Český jazyk a česká škola.....	45
6.1.4	Symboly	48
7	Závěr	51
8	Příloha.....	53

8.1	Seznam příloh.....	53
8.2	Přílohy.....	53
9	Literatura a prameny.....	57
9.1	Literatura.....	57
9.2	Prameny.....	59

1 Úvod

„Každá národnostní menšina, obklopená většinovým národem a prostorově oddělená od svého národního korpusu, si zachovává a do jisté míry konzervuje specifické národní rysy v podobě, jaké byly v době před migračními procesy. To je jedním z důvodů, proč se o menšinové komunity některé vědecké obory stále zajímají. Druhým ... jsou adaptační procesy v jinonárodním prostředí a vývoj, proměny a zachování identity.“¹

Tato práce se zabývá národnostní identitou českých komunit v Chorvatsku v první polovině 20. století. Češi se do Chorvatska ve větší míře začali stěhovat ve druhé polovině 19. století. Brzy po usazení na chorvatském území si vytvořili četné krajanské spolky, jejichž prostřednictvím udržovali a dodnes udržují českou tradici, kterou si ze staré vlasti přinesli. Na území, kde se usadili, si dokázali vytvořit pevné místo v tamní společnosti a prosadit například zakládání českých škol, i když zpočátku jen doplňovacích. Péče o mateřský český jazyk byla od počátku velkou výzvou, alespoň pro příslušníky inteligence. Krajanská činnost se tak postupně rozvíjela, i když to Češi na území dnešního Chorvatska neměli vždy snadné. Je třeba si uvědomit, že první příchozí Češi osidlovali jižní části Uherska, pohybovali se tedy stále v hranicích Rakousko-uherské monarchie, ale v Uhersku vládly jiné poměry než v Rakousku a své důsledky měl také rozpad monarchie v roce 1918. Vznikaly nové státní útvary, které se stihly zhroutit v podstatě během několika let, a se střídáním vládnoucích elit se měnila také menšinová politika. Status českých přistěhovalců tak osciloval a s ním také jejich menšinová práva a možnosti oficiálního udržování tradic a národní identity.

Česká menšina se v Chorvatsku udržela do dnešních dnů. Počet krajanů, kteří se deklarují jako Češi, přes veškerou snahu tamních kulturních špiček klesá. Důvodem, proč tuto práci provést, je přispět k usilovné práci kulturních a osvětových pracovníků tamní menšiny, možná z jiného úhlu pohledu, než tak činí autoři z jejich středu. Dalším důvodem je, že útlé dětství jsem sama prožila ve středu daruvarské české menšiny, a tak je tato práce také příležitostí, jak se o ní dozvědět víc.

Práce je zaměřena na podobu národnostní identity českých komunit na území dnešního Chorvatska v první polovině 20. století. Cílem je zjistit, prostřednictvím jakých institucí krajané zachovávali pocit sounáležitosti k českému národu a jak

---

¹ STRÁNÍKOVÁ, Libuše.: *Výzkumy v české menšině v Chorvatsku. In: Přehled kulturních, literárních a školních otázek 2010*

pečovali o své kulturní dědictví a identitu. Tedy i do jaké míry si zachovaly české rysy. Práce se tedy pokusí zmapovat identitu příslušníků české menšiny na území dnešního Chorvatska v první polovině 20. století. Časový úsek tématu je zvolen s ohledem na rozsah práce a obrovskému množství dostupných pramenů. Vzhledem k tomu jsem se rozhodla nesledovat vývoj identity krajanů od jejich přistěhování až do dneška, ale časový horizont omezit. Pro úplnost práce ale bude nutné zmínit i dobu dřívější, poslední čtvrtinu 19. století, kdy se Češi začali stěhovat na území dnešního Chorvatska hromadně.

2 Pojetí identity a kultury

Protože se výzkum věnuje problematice identity, je třeba tento pojem společně s dalšími vymezit. Význam identity budu chápat takovým způsobem, jakým ho popisuje T. H. Eriksen. To znamená, že identitu budu pojímat jako proměnlivou entitu, která se v průběhu času vyvíjí v závislosti na situaci a na tom, s kým se člověk ztotožňuje. Identita má několik rovin – národnostní, kulturní, genderovou a další – jedná se o příslušnost ke skupině. Národnostní a kulturní identita budou stěžejními pojmy této práce. Identitu utváří kulturní rozdíly i to, co má jedinec s jinými skupinami a lidmi společného. Národnostní a etnické skupiny vznikají zevnitř. Když se skupina lidí ztotožňuje s myšlenkou společné kultury a identity, stává se národnostní skupinou se svou specifickou národní identitou. V evropském kontextu je častým pojítkem národnostních skupin jazyk². V době, kdy v Evropě vznikaly národy a národní státy, se české pojetí národa vyvinulo v rámci německé tradice jakožto pojetí jazykově-kulturní. V období českého národního obrození vrcholily snahy o pozvednutí češtiny na literární jazyk³. Český jazyk tak zůstal i u našich zahraničních krajanů jednou z nejdůležitějších charakteristik jejich menšiny. Nezůstali od takového pojetí odtrženi, protože masově přicházeli na území dnešního Chorvatska v době po národním obrození.

Česká menšina je na území Chorvatska etnickou minoritou. Je to společnost, kterou spojuje společný původ, společné kulturní znaky (jazyk, hodnotové struktury, obyčeje, tradice atd.), pocit sounáležitosti⁴. Kulturu zde pojímám ve smyslu systému kolektivně sdílených názorů, představ a předpokladů, idejí a významů. Toto pojetí

---

² ERIKSEN, Thomas H.: *Antropologie multikulturních společností* a ERIKSEN, Thomas Hylland: *Sociální a kulturní antropologie*

³ KOŘALKA, Jiří: *K pojetí národa v české společnosti 19. století*

⁴ ŠATAVA, Leoš: *Jazyk a identita etnických menšin*

vychází z prací C. Geertze⁵ a L. Holého⁶. Společně s T. H. Eriksenem je ale třeba dodat, že kultura není stálá a prochází vývojem. Některé kulturní tradice mohou časem upadnout a na jejich místo nastoupí nové. Je to proto, že menšina vstřebává i tradice a obyčejy z nového prostředí. V dalších generacích se proto mohou projevit také kulturní rysy chorvatské. Danou situaci navíc ovlivňuje fakt, že Češi i Chorvaté patří ke slovanským národům a mezi jejich zeměmi panovaly většinou přátelské vztahy.

Krajanskou minulostí se zabýval už relativně vysoký počet autorů. Patří mezi ně jak krajané v Chorvatsku, tak čeští badatelé. Mezi jejich práce se řadí historické, etnografické, sociologické, sociolingvistické a mnohé další výzkumy. Často jde o práce zaměřené na jeden určitý fenomén v rámci projevů české menšiny – emigrace (A. Šembera, *Mnoho-li je Čechů, Moravanů a Slováků, a kde obývají*, Praha 1876), reemigrace (V. Herout, *Reemigrace Čechů z Chorvatska 1945 – 1949*, Daruvar 2010), školství, jazyk krajanů (D. Mirković, *Govori Čeha u Slavoniji*, Beograd 1968 a drobnější práce M. Sohrové v několika vydáních *Přehledu kulturních a historických, literárních a školských otázek*), abych uvedla alespoň některé z nich. Několik autorů se ale zabývalo českou menšinou komplexněji, popsali základní historické údaje ze života menšiny a pokračovali popisem života krajanů, včetně jeho nejdůležitějších charakteristik. Nejvýznamnějšími autory na tomto poli jsou profesori J. Auerhan (*Československá větev v Jugoslávii*, Praha 1930), J. Matušek (*Češi v Chorvatsku*, Daruvar 1994), Iva Heroldová a další. Dosud jsem zmínila převážně krajanské badatele, mezi české vědce, kteří se zabývají českými menšinami nejen na území Chorvatska resp. bývalé Jugoslávie, patří S. Brouček (*Češi v cizině*, Praha 2004), Z. Uherek (*Češi v Bosně a Hercegovině*, Praha 2000), H. Pelikánová (*Poválečná reemigrace daruvarských Čechů*, Jednota 2009), J. Pelikán (příspěvky do časopisů *Český lid*, *Slovanský přehled* aj.), J. Vaculík (*České menšiny v Evropě a ve světě*, Praha 2009) a další. Krajanské problematice se také věnovala řada studentů z českých univerzit, v menším počtu i z chorvatských.⁷ Řadu publikací a studií autorů, kteří se nějakým způsobem tématice české menšiny věnovali, také využiji pro svou práci. Ta si nedává za cíl shrnutí dosud získaných poznatků, ale jejich využití k interpretaci v kontextu zkoumání krajanské identity.

---

⁵ GEERTZ, Clifford: *Interpretace kultur*

⁶ HOLÝ, Ladislav: *Malý český člověk a velký český národ*

⁷ STRÁNÍKOVÁ, Libuše: *Výzkumy v české menšině v Chorvatsku*, s. 5-12

3 Češi v Chorvatsku

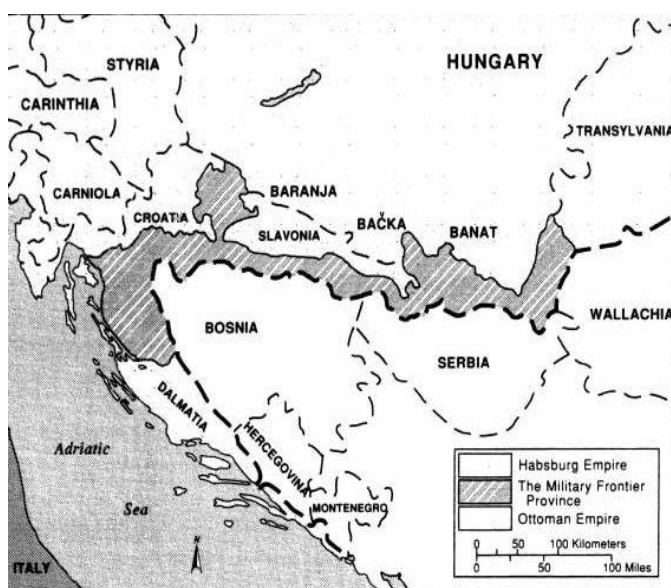
Kontakty Čechů a Chorvatů sahají daleko do historie. Tak například prvním biskupem záhřebského biskupství, které bylo založeno roku 1094, se stal Čech jménem Duch. V okolí Záhřebu jsou později doloženy vesnice Gornji a Donji Čehi, latinsky nazývané „terra Boyemorum“, z čehož se usuzuje, že mohly vzniknout právě v době založení biskupství příchodem biskupských poddaných z Čech.

Ve společném státě se Češi a Chorvaté ocitli už ve 13. století za vlády Přemysla Otakara II., kterému se k jeho říši podařilo připojit i některé části dnešního Chorvatska. Přípomínkou tohoto období je pevnost u Samoboru, kterou podle soudobého pramene postavili „lidé českého krále“.⁸ I v dalších stoletích se příslušníci obou národů setkávali – ať už to byli chorvatští studenti, kteří jezdili na studia do Prahy, nebo třeba čeští duchovní, kteří nezřídka zastávali své kněžské funkce na území Chorvatska. Takové kontakty a vztahy mezi oběma „národy“ měly spíše kulturní charakter a o hromadném stěhování nelze v tomto období hovořit.

Od roku 1526, kdy vznikla Habsburská monarchie, se Češi a Chorvaté ocitli v jednom státě. Právě to ovlivnilo pozdější vystěhovalectví, protože ačkoli se Češi stěhovali do uherské části monarchie, fakticky hranici státu nepřekročili. Mnoho českých vojáků vypomáhalo v císařském vojsku v rámci neustálých bojů s Turky. U hranice Habsburské monarchie s Osmanskou říší vznikly kvůli neustálým střetům Slavonská hranice, Chorvatská hranice a Vojenská hranice, které měli oblast chránit

před loupežnými tureckými výpravami.

Oblast hranice se později po porážce Turků u Vídně r. 1683 a uzavření míru v Karlovcích r. 1699 reorganizovala. Ve vylidněné Slavonii, kterou bylo třeba rychle osídlit, vznikla Slavonská hranice, která patřila k tzv. Varaždinskému generalátu, a civilní Slavonie. Pohraničí

Náčrt vojenské hranice v letech 1600 – 1800

⁸ MATUŠEK, Josef: *Češi v Chorvatsku*

s Bosnou patřilo ke Karloveckému generalátu a podél Sávy a Dunaje vznikly Nová Slavonská hranice a Banátská hranice. Hranice byly i nadále podřízené vojenskému vedení, zatímco civilní oblasti spadaly pod pravomoc Sněmu a chorvatského bána.

„Stěhování Čechů do Chorvatska trvalo téměř sto padesát let, ale neprobíhalo rovnoměrně a časově uceleně. Výrazných je několik časových úseků, v nichž se stěhování zpomalilo nebo zcela přestalo, a pak se opět prudce zintenzívnilo...“⁹

Ve městech na území Vojenské hranice můžeme najít nemalý počet českých vojáků a důstojníků, kteří sloužili u hraničářských pluků. V 18. století lze tedy zaznamenat první vlnu stěhování Čechů do na území dnešního Chorvatska, a to především do oblastí vojenské hranice. Větší města ve Vojenské hranici disponovala částečně samostatnou samosprávou. Kromě českých důstojníků a úředníků do nich přicházelo také mnoho řemeslníků a mistrů, docházelo u nich ale k rychlému poněmčení nebo pochorvatštění. I když se tam rodiny přistěhovalců udržely i po zrušení hranice, jejich potomci si neudrželi vědomí o svém původu. Krajané se totiž potýkali s nedostatkem vlastních učitelů a vysokoškolsky vzdělané inteligence. Její příslušníci žili v jinonárodním prostředí a často asimilovali rychleji než rolníci v uzavřených vesnických komunitách.

Život ve Vojenské hranici byl těžký, tato oblast sloužila monarchii jako zásobárna vojáků. Hospodářství v oblasti proto zaostávalo. Vítání tak byli i přistěhovalci, kteří se věnovali hospodářství. Češi měli pověst dobrých a ukázněných hospodářů, od počátku se s nimi proto počítalo. V Českých zemích navíc nepanovaly dobré podmínky, území bylo příliš zalidněné, půdy byl nedostatek, poddaní čelili vykořisťování ze strany svých vrchností, museli odvádět robotu. Začít nový život někde jinde bylo proto lákavé. Lehké ale nikoliv. První přistěhovalci byli nemajetní, pozemky dostávali do dědičného vlastnictví, na velkostatecích v civilní části země si je pronajímali.

Vzájemné vztahy „národů“ začaly sílit v době národního obrození. To v Chorvatsku začalo v poslední čtvrtině 18. století, podobně jako v Čechách. Češi i Chorvaté si přáli položit základy moderní občanské společnosti, jejíž součástí měl být také národní jazyk, který by se používal i ve veřejném životě. Stejně jako v Čechách, i v Chorvatsku byla hlavním nositelem obrozeneckých myšlenek inteligence. Společné cíle a zájmy českého i chorvatského národního obrození spojovala navíc myšlenka slovanské vzájemnosti a jednoty. Díky stejným cílům se chorvatská a česká inteligence

---

⁹ Tamtéž, s. 18

hojně stýkala. Tyto kontakty přerostly ze svého kulturního základu k polickým stykům. Přerušil a utlumil je nástup Bachova absolutismu v polovině 19. století. Ústředním jazykem celé monarchie se stala němčina a myšlenka na federalisticky založenou monarchii se pod tíhou centralizace musela odložit. Kolonizace ale neustala. Po pádu Bachova absolutismu se kulturní život ve městech začal znovu vzmáhat. V Záhřebu se začalo s budováním vědeckých institucí, univerzity, Národního divadla. V chorvatské metropoli našlo uplatnění mnoho příslušníků české inteligence, mezi nimi také Josef Václav Frič, který se pokusil Čechy ve městě sjednotit a založil v roce 1874 první český spolek v Chorvatsku – záhřebskou Českou besedu. Do měst přicházeli kromě inteligence také čeští podnikatelé, řemeslníci, mistři a odborníci.

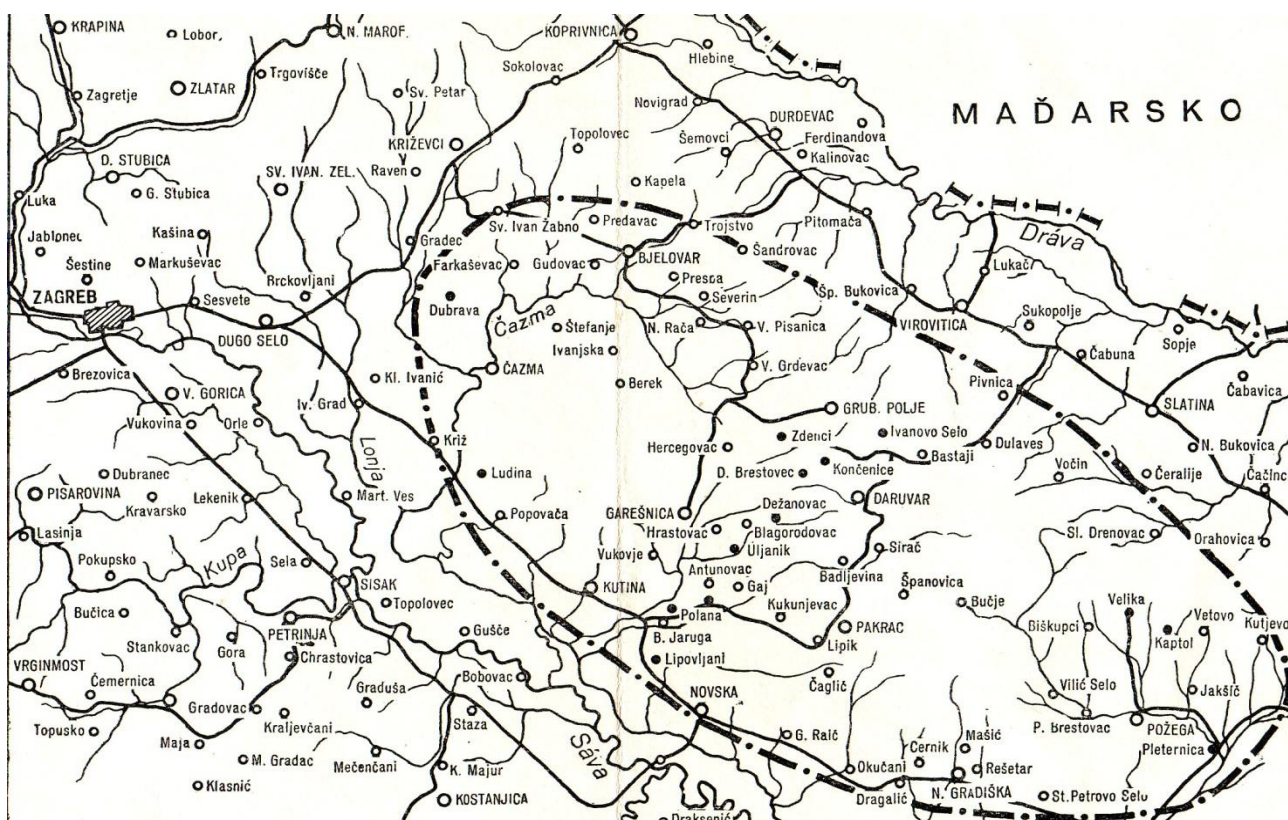
Druhá velká kolonizační vlna probíhala v 80. letech, přesněji po roce 1873, kdy byla zrušena Vojenská hranice a v roce 1881 sjednocena s Chorvatskem. Tato vlna kolonizace trvala asi do roku 1890. Osídlování Chorvatska v tomto období probíhalo rychle a soustavně. Bylo to také tím, že se tam nestěhovaly ty úplně nejchudší vrstvy českého obyvatelstva. Šlo o lidi, kteří měli peníze alespoň na dlouho cestu a začátek v novém prostředí. Přicházeli především lidé v produktivním věku, lidé z měst i venkova. I v této době byly základními příčinami vystěhovalectví špatné sociální podmínky a hospodářská situace. Noví přistěhovalci posilovali již obydlené kolonie, ale zakládali i nové. První Česká beseda na venkově vznikla v Daruvaru, a to v roce 1907. Jejím cílem byla soustavná péče o kulturní a hospodářské povznesení Čechů na vesnici. Úloha besedy se zvyšovala s rozpadem Rakouska-Uherska a oddělením Čechů od staré vlasti. Daruvarská beseda zahájila jako první z českých spolků soustavnou péči o kulturní a hospodářské povznesení krajanů na vesnicích. Daruvar se tak brzy stal střediskem tamních Čechů a úloha daruvarské besedy ještě vzrostla po první světové válce, když se po rozpadu Rakousko-Uherské monarchie krajané ocitli odříznutí od staré vlasti.

Poměrně klidný život českých kolonistů změnila od základu první světová válka. Muži, kteří přežili těžké boje, se vraceli národnostně uvědoměli. Aktivně se pak zapojovali do krajanského života a často zastávali funkce v českých spolcích. V poválečném období se změnilo mnoho věcí. Po rozpadu Rakouska-Uherska vznikaly na jeho území nové národní státy – mezi nimi také Československo a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců – SHS. Království SHS mělo představovat jihoslovanské národní společenství. Srbská identita ale nebyla s tou chorvatskou a slovinskou tak snadno

slučitelná, už kvůli pravoslaví. Chorvatům navíc vadilo zasahování do jejich hospodářských záležitostí a vysoké dávky do společného královského rozpočtu.

„V této době si všechny další národnostní menšiny žijící v Království SHS uvědomovaly, že si svá práva na svébytnost musí prosazovat samy. Česká a slovenská menšina se zorganizovaly ve Svaz Čechů a Slováků. Začaly se stavět české školy, Národní domy, vznikaly knihovny. Česká menšina začala žít velice aktivním kulturním životem.“¹⁰

Kolonizace a hromadné přestěhování Čechů skončilo počátkem 20. století. Podle evidence obyvatel z roku 1921 žilo na území tehdejšího Království SHS celkem 46 777 Čechů. Otto Sobotka o stejném sčítání napsal, že na celém území tehdejšího bjelovarsko-križevického županství žilo 11 075 krajanů a dalších 16 114 Čechů v županství požežském.¹¹

Územní osídlení českou menšinou v Chorvatsku

¹⁰ KRESOVÁ, Helena: *Česká menšina v Chorvatsku*

¹¹ HEROUT, Václav: *Kulturně-osvětová činnost Čechů, In: Výzkumy v české menšině v Chorvatsku. In: Přehled kulturních, literárních a školních otázek 2009*

4 Prameny

Kromě studia literatury vztahující se ke krajanské problematice jsem informace pro tuto práci čerpala ze dvou dalších zdrojů. Prvním byly výpovědi samotných krajanů, druhým pak krajanský tisk, který vycházel v první polovině 20. století.

4.1 Moje české kořeny

Nedávno jsem z Daruvaru obdržela nabídku přispět do připravované knihy *Moje české kořeny*, kterou připravuje redaktorka NVI¹² Jednota, Vlatka Daňková. Měla jsem se vyjádřit ke své identitě, ke svému vztahu k české menšině v Chorvatsku. S paní Daňkovou jsem měla příležitost o připravovaném sborníku hovořit. Byla tak laskavá, že mi poskytla texty, které pro svou knihu sesbírala, a podpořila mě v další práci s nimi. Vybrané články mi proto posloužily jako prameny, které jsem využila k prozkoumání národnostní identity českých krajanů, především na venkově, respektive v malých městech.

4.1.1 Záměr

Paní Daňková se obrátila na krajany, kteří svými literárními kousky už v minulosti přispěli do krajanských časopisů, lidových kalendářů nebo v samostatném díle. Knihu koncipovala jako sborník prací autorů s českými kořeny, kteří by ve svých pracích zpracovali své vlastní zkušenosti a postoje ke svým českým kořenům. Všem zúčastněným bylo vysvětleno, že důraz se klade především na subjektivní dojmy na základě událostí z vlastních životů. Kniha *Moje české kořeny* se totiž má zabývat tematikou identity, národnosti a národa, její autorka ale chtěla, aby se k těmto otázkám vyjádřili sami krajané, kterých se problematika týká, nikoliv vědci nebo politikové. Motivací bylo získat soubor prací, který by pomohl nahlédnout, jak vypadá národnostní identita české menšiny v Chorvatsku. Zároveň má práce ambice představit menšinovou problematiku i širší chorvatské veřejnosti.

4.1.2 Zadání

Oslovení autoři se měli pokusit definovat svůj postoj a vztah k pocitu příslušnosti k české menšině. Bylo jim navrženo, aby se drželi skutečných příhod ze svých životů, které mají k problematice národnosti nějaký vztah. Zároveň byli vyzváni, aby se nebáli být kritičtí a psali i o nešťastných příhodách, krizových situacích (válka), stejně tak jako o v podstatě banálních věcech (komu fandit, když se na mistrovství světa utkají

---

¹² Novinově vydavatelská instituce Jednota

reprezentace Česka a Chorvatska). Jako inspirace jim bylo předloženo také několik otázek, o které se autoři mohli, ale také nemuseli opřít. Ty byly následující.

Kdo se nejvíce zasloužil o to, že ovládáte český jazyk a znáte českou kulturu?

Pamatujete si na nějakou klíčovou událost ze svého života, kvůli které se hlásíte k Vámi zvolené národnosti?

Měnil se v dospívání Váš vztah k národnostní příslušnosti?

Měli jste kvůli bilingvizmu problémy během školní docházky nebo při jiných společenských kontaktech?

Když se Vás někdo zeptá na národnostní příslušnost, odpovíte nebo si myslíte, že je to nevhodná otázka?

Myslíte si, že je dělení na Čechy a Chorvaty prostě nevhodné, když se k příslušnosti mají hlásit osoby, jejichž české rodiny žijí v Chorvatsku přes sto let?

Jak se cítíte Vy? Jako Čech, Chorvat, český Chorvat, chorvatský Čech, něco mezi tím nebo něco úplně jiného?

Měl jste někdy v životě potíže proto, že jste, nebo že nejste příslušníkem menšiny?

Myslíte si, že Vám národnostní příslušnost v životě nějak pomohla?

Jestli máte děti, jaký je jejich vztah ke kořenům?

Myslíte si, že česká menšina v Chorvatsku brzy asimiluje? Myslíte si, že je asimilace nevyhnutelná?

Paní Daňková oslovila celkem padesát autorů, žijících ve čtyřech evropských zemích. Do sborníku nakonec přispělo 28 lidí, ve věku od 18 do 88 let. Osm příspěvků napsali autoři z Daruvaru, čtyři ze Záhřebu, po dvou zaslali literáti z Bjelovaru, Kaptolu, Rijeky a Prahy. Po jednom příspěvku přišlo ze Slavonského Brodu, Sibirje u Slavonského Brodu, Horního Daruvaru, Končenic, Osijeku, Krivaje, Lipovlan, Bělehradu a Budvy.

4.1.3 Výběr

Většina autorů se výše uvedenými otázkami nechala inspirovat, i když v různé míře. Někteří se zaměřili na své předky, dětství a školní léta spojená s českým jazykem.

Jiní uvažovali spíše o otázkách asimilace a současnosti. Pro potřeby své práce jsem z těch 28 děl vybrala 17, ve kterých autoři popisují historii své rodiny, svoje prožitky z mládí a další události, které lze vztáhnout na první polovinu 20. století. Kritériem výběru nebyl ročník narození autorů. Nicméně žádný z textů, které jsem vybrala, nenapsal mladší autor. Ročníky narození vybraných pisatelů se pohybují od roku 1933 do roku 1967. Důvodem pro právě takový výběr bylo, že mladí lidé pojali své práce jinak, než starší ročníky, a nerozepisovali se o svých předcích. Dalším důvodem je, že i když mladší autoři mluvili o situaci ve své rodině, omezovali se na generaci svých rodičů. K časovému úseku, který mě zajímal, se ale tyto práce už nevztahovaly. Ačkoliv by se dalo namítnout, že všichni dotazovaní patří mezi vzdělané a sečtělé lidi, domnívám se, že jejich texty jsou pro tuto práci vhodné, protože právě jejich literární nadání jim umožňuje dobré vyjádření v psaném projevu. Navíc všichni nepocházejí ze stejně situovaných a zaměřených rodin. To poskytuje skladbě autorů potřebnou rozmanitost.

Mezi témata, na která jsem se rozhodla v člancích zaměřit, patří rodinné prostředí krajanů a povědomí o předcích, jazyk, kterým doma mluvili, vzpomínky na školní docházku, národnostní cítění krajanů či účast na spolkové a besední činnosti.

K tomuto souboru pramenů jsem ještě přidala rozhovory s členy záhřebské České besedy, kterou jsem kvůli této práci navštívila. Mluvila jsem s několika jejími členy, rozhovory se třemi z nich jsem pro svou práci shledala jako vyhovující hlavně vzhledem k věku respondentů. Opět šlo o starší ročníky, které v první polovině 20. století vyrůstaly. Vzhledem k časovým možnostem pracovníků České besedy Záhřeb během prázdninových dnů, jsem se s těmito krajaný sešla najednou. Rozhovor jsme provedli formou skupinového interview. Na začátku rozhovoru byla respondentům položena otázka stran jejich národnostní identity – ptala jsem se, s jakým národem se identifikují, s českým nebo chorvatským? Úvodní otázka pak hovor nasměrovala k otázce po předcích krajanů, jazyku, kterým doma hovořili, zda respondenti chodili do české školy. Tematicky bylo skupinové interview velice podobné článkům pro připravovaný sborník *Moje české kořeny*, proto lze výpovědi respondentů dobře zařadit mezi tyto texty.

4.2 Krajanický tisk

Dalším pramenem a zdrojem informací, tentokrát především z městského prostředí a vrstvy české inteligence, je soudobý krajanický tisk, přesněji noviny a časopisy. Neměla jsem k dispozici všechny krajanické listy, které v první polovině 20.

století existovaly a vycházely, materiálu bylo přesto dost. Obsahově se krajanský tisk věnoval úplně jiným tématům, než o kterých psali autoři pro sborník *Moje české kořeny*. Ačkoliv byl svět městské inteligence něčím jiným, než svět krajanů na venkově, zastávám názor, že na postojích inteligence, které jsou v tisku dobře viditelné, lze uvidět některé rysy vlastenectví a národnostní identity, které měly tyto různorodé složky obyvatelstva společné. Klíčové byly pro tuto práci listy, jejichž hlavní náplní byla kulturně-osvětová činnost. Jedná se hlavně o *Dětský koutek*, který byl zaměřen na mladé krajany. Nicméně důležité se ukázaly být i klasické noviny, které také propagují „češství“. Následující přehled krajanského tisku si nedělá nárok detailně popsat všechny krajanské noviny a magazíny, které v 1. polovině 20. století vycházely. Jeho účelem je ukázat, že snahy o vydávání vlastních novin v mateřském jazyce nebyly ojedinělé. Podrobněji jsem se pak věnovala těm, které jsem pro svou práci považovala za klíčové (tedy například již zmíněný *Dětský koutek* nebo *kapesní noviny* v následující kapitole).

Je nutné na tomto místě ještě zmínit, že sama jsem insiderem české menšiny. První čtyři roky svého dětství jsem prožila v Daruvaru, tedy hlavním centru české menšiny v Chorvatsku, a dodnes do tohoto města pravidelně jezdím za rodinou. Snažila jsem se, aby tento fakt neovlivnil mé „čtení“ krajanského tisku a článků všech vybraných autorů. Skutečnost, že se česká menšina a krajanské organizace udržují v Chorvatsku dodnes, sama o sobě působí dojmem, že v dobách dřívějších se muselo vynaložit značné úsilí o jejich zachování. To je také jistě pravda, nicméně je třeba vyhnout se idealizacím a pokusit se sledovat reálný průběh událostí.

5 Z krajanského tisku

Vývoj krajanského tisku nejen na území dnešního Chorvatska shrnul prof. J. Matušek ve svém článku „70 let českého tisku v jihoslovanských zemích“, který byl uveřejněn v *Přehledu* z roku 1981¹³. Alespoň ve stručnosti je pro úplnost potřeba zmínit i ty listy, které jsem neměla k dispozici, a načrtnout snahy o vydávání listů v českém jazyce. Proto jsem práci pana prof. Matuška použila jako jakousi kostru, kterou jsem doplnila o vlastní poznatky z četby krajanských novin.

Zatímco lidé, kteří se usazovali na vesnicích, udržovali zpočátku českou kulturu, kterou si ze staré vlasti přinesli, pomocí zvyků a tradice, ve městech byla situace jiná.

---

¹³ MATUŠEK, Josef: *70 let českého tisku v jihoslovanských zemích*, In: *Přehled kulturních, literárních a školních otázek 1981*

Není to nic zvláštního, rolníci a řemeslníci usazení na venkově měli dost práce s obstaráním živobytí a nebyly mezi nimi mnoho příslušníků inteligence. Ti naopak přicházeli především do velkých měst. Tam často pracovali na vedoucích místech v bankovníctví, průmyslu, obchodu, kultuře i ve státních úřadech. Důležitou roli tu hrál také český kapitál, protože česká buržoazie hledala cesty na slovanský jih. K propagaci takové hospodářské politiky ale bylo třeba sjednotit české přistěhovalce ve městech i na vsích. Médiem, které pro to bylo vhodné, se ukázaly být právě noviny. Stejně tak ale měly noviny pro české přistěhovalce posilovat jejich národní uvědomění. První české noviny musely ze všech výše uvedených důvodů přijít z velkých měst – podařilo se to v Záhřebu. Byla to právě chorvatská metropole, která se stala prvním nositelem kulturního života Čechů v Chorvatsku. Zásahu na tom mají z velké části právě první noviny v českém jazyce na Balkáně, které dostaly název **Český list**.

5.1 Český list

První číslo *Českého listu* vyšlo v roce 1911. Vezmeme-li v úvahu, že záhřebská Česká beseda byla založena už v roce 1874, trvalo založení prvního českého listu poměrně dlouho. Přispěla k tomu nelibost rakouských úřadů, kterým se nezamlouvalo pěstování národnostní uvědomělosti a slovanského bratrství v rámci Rakousko-Uherské monarchie. Zaměření a poslání listu shrnul úvodník v prvním čísle:

„Nechceme dobývati Hrvatska a zemí jihoslovanských proti Hrvatům a Srbům, ale budeme posilovat bratry naše ruku v ruce s nimi ve prospěch společné věci bez pokrytectví, ... aby Jihoslované si nás opravdu vážili co bratry a poměr mezi námi, Hrvaty a Srby byl srdečný, čistý a poctivý.“¹⁴

Myšlenku slovanské vzájemnosti podporoval list také zájmem o obchod, který propagoval jako pojítka mezi národy, které žijí v míru. *Český list* se nechtěl a vzhledem ke svým úkolům ani nemohl otevřeně hlásit k nějaké z politických stran. Tak se k politice ostatně stavěla většina českých krajanských novin, i když směřování jejich redaktorů bylo z mnoha článků patrné. Jedním příkladem za všechny je propagace a upevňování myšlenek slovanské vzájemnosti. K tomu se dobře hodily například sokolské slety. Ani informování o hospodářském dění se bez sledování politické situace v zemi neobešlo, takže se na stránky *Českého listu* dostávaly i články s politickou a sociální tematikou. Redakce se sice snažila věnovat i otázkám venkovských rolníků, o jejich životě ale neměla valného ponětí. Zlepšilo se to během vydávání druhého ročníku

---

¹⁴ Tamtéž, s. 3

listu. Na jeho stránky to ale přineslo další politicky zabarvené články a list musel v polovině roku 1912 změnit název, aby se vyhnul konfiskaci.

5.2 Nový český list

Nový český list ve svém úvodníku napsal, že je listem nepolitickým a že bude zveřejňovat jen zprávy národohospodářské, poučné a zábavné. Zaměření těchto novin zůstalo podobné jako u jejich předchůdce, i když politickým článkům se snažil vyhýbat důsledněji. List se také poprvé začal věnovat problematice odnárodnění krajanů – česká inteligence si byla dobře vědoma toho, že české knihy, časopisy, přednášky, školy nebo divadlo proti tomu mohou bojovat nejlépe. Do Slavonie kvůli tomu redakce vyslal svého redaktora, který se měl seznámit s životem krajanů na venkově a pomoci jim s organizováním spolkového života. Orientace na krajany na vesnicích a malých vsích se list snažil prohlubovat, s příchodem první světové války v roce 1914 ale přestal vycházet.

První české noviny vykonaly před světovou válkou důležitou práci. Pomohly v rozvoji hospodářského, spolkového i kulturního života české menšiny i na chorvatském venkově a menších městech¹⁵. 19. století představovalo vytváření podmínek k životu, je proto pochopitelné, že snahy o povznesení kulturního života Čechů se začaly objevovat teprve na konci tohoto století a na počátku století 20. Česká inteligence (také ta v redakci českých novin) vyvinula snahu o zakládání knihoven, čítáren, divadelních a loutkových skupin (divadelní ochotnictví patří mezi první kulturní akce českých krajanů, i když je ještě nezastřešovala žádná organizace) a krajanských spolků. První světová válka krajanský kulturní život pozastavila.

Konec první světové války a rozpad Rakousko-Uherska znamenal pro Čechy i Chorvaty velké změny. Zatímco Češi a Slováci založili svůj první samostatný stát, Chorvatsko bylo jednou ze zemí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Mnohé dřívější vazby se starou vlastní válka zpřetrhala a Češi v Chorvatsku se octli na území cizího státu odříznutí od Českých zemí. Když se poválečná situace uklidnila a konsolidovala, začalo Československo navazovat kontakty s krajany v Chorvatsku. Jejich předmětem byly většinou hospodářské a politické zájmy, k tomu ale byla potřebná organizovaná česká menšina. Československo proto začalo významnou měrou podporovat spolky, české školy i další organizace, které měly sdružovat národně uvědomělé Čechy a k uvědomění

---

¹⁵ MATUŠEK, Josef: *70 let českého tisku v jihoslovanských zemích*, In: *Přehled kulturních, literárních a školních otázek 1981*

je také vychovávat. Lepší organizaci pomoci krajanským spolkům rozptýleným po celém světě měl pomoci Československý ústav zahraniční, který vznikl na konci 20. let 20. století. Jeho cílem bylo ale také ponoukat krajanů, aby vytvořili most mezi svou starou vlastí a novým domovem. V jeho programovém prohlášení se mimo jiné uvádí:

„Jsme si vědomi toho, že jest nám všem o to pečovat, aby rozvoj našich osad za hranicemi byl na prospěch vlasti také po stránce hospodářské. Prosíme proto krajanů, aby kupovali podle možnosti zboží své potřeby ze své otčiny, aby byli propagátory československých výrobků a plodin v cizině a aby též nabízeli našim hospodářským kruhům ke koupi výrobky a zboží své nové vlasti nebo svého prostředí... Chceme být podle potřeby prostředníky mezi krajanů a mezi našimi kruhy zemědělskými, průmyslovými, živnostenskými a obchodními, zvláště v otázkách hospodářských. I v každém jiném směru chceme být prostředníky mezi krajanů a vlastí...“¹⁶

Krajanské spolky se ze začátku soustředily ve městech, kde byl dostatečný počet uvědomělých krajanů, kteří byli schopni krajanskou činnost organizovat a rozvíjet. Ruku v ruce s hospodářským rozvojem se rozvíjel i krajanský život na chorvatském venkově. Na předválečnou tradici vydávání českých listů opět navázal Záhřeb. Česky psané noviny se ale v meziválečném období začaly tisknout také v Daruvaru, který tvořil přirozené středisko krajanů usazených v této oblasti.

5.3 Československé listy

Československé listy začaly jako první poválečné noviny vycházet v Záhřebu v červenci 1919. Tento týdeník vycházel do roku 1921, po většinu času ho vedl Vojta Režný, i když ne vždy oficiálně. Úvodník prvního čísla hlásí následující:

„Světová válka sjednotila československý a bratrský jihoslovanský národ a dala jim podmínky svobodného politického a hospodářského života. Na neštěstí nesplnily se naděje, že tyto dva bratrské státy budou i sousedskými státy. Pociťujeme to těžce zvláště my Češi a Slováci usedlí v království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Tím, že mezi oba národy, spojené páskou dlouhého společného utrpení vklíněno je nepřátelské území, stíženo je veškeré spojení, jehož oběma státům je již nyní nezbytně zapotřebí. Bolestně jsme pociťovali přes půl roku tíhu špatných poměrů dopravních, které nás zbavily veškerých styků se starou vlastí a zvláště české a slovenské četby, po níž náš venkov tolik touží.“

---

¹⁶ BROUČEK, Stanislav a Tomáš GRULICH: *Domácí postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918-2008)*, s.32

Rozhodli jsme se tomuto nedostatku odpomoci aspoň částečně vydáváním „Československých listů“, které mají našim krajanům týdně podati kus české a slovenské četby. List neponese barvy žádné politické strany – bude věnovati svou pozornost zvláště kulturním a hospodářským otázkám a bude míti za úkol přispěti všemi svými silami ku povznesení kulturní úrovně československého lidu v království SHS.

Tím však není úkol našeho listu vyčerpán. Československý živel v SHS má postavení velice zodpovědné, pokud se týče styků obou našich států. Právě tak jako jihoslovanští studenti v Praze pochopili skvěle svou úlohu na poli sblížení obou našich národů, je i na nás tu, abychom intensivně pracovali za týmž cílem. Heslo o vzájemnosti slovanské nesmí býti pouhou frází zvláště dnes ne, kdy oba národy spravují si svoje osudy samy. Jsou na sebe navzájem odkázáni, a prospěch jednoho státu znamená posílení druhého. A tu je právě úkolem zdejších Čechoslováků utvořiti živý most mezi oběma národy a pracovat na všestranném sblížení jejich, zvláště na poli kulturním a hospodářském. Vyjímaje Čechoslováky v Báče a ve Sremu a ostatní Slavonii, kteří jsou zde ode dávných dob usedlí ve větších skupinách, tvoří československý živel roztroušené ostrůvky takřka po celém obvodu SHS, a má tak příležitost pracovat na širokém poli na prohloubení nejsrdečnějších styků československo-jihoslovanských. A list náš bude působit jako prostředník, který tyto roztroušené síly udržuje ve stálém styku právě za tím účelem, aby společnou prací dostavily se plodné výsledky ku prospěchu obou národů. Proto budeme přinášeti pokud možná často i srbochorvatské články, zvláště z oboru národohospodářského, aby i na tomto poli došlo co nejdříve do intensivních styků...“¹⁷

Bez politiky se to ale ani tentokrát neobešlo. Redakce, vedená Režným, zastávala myšlenku integrálního jihoslovanství, myšlenku jednotného státu i národa. Přímo nikdy proti komunismu a třídnímu boji nevystupovala, ale rozhodně byla proti komunistům jakožto politické straně. Nepřátelsky se stavěla ke všem, kteří nesouhlasili s monarchií v Království SHS a centralismem.

Redakce zastávala názor, že lepší spolupráci krajanů by zajistila ústřední krajanská organizace, která by československé spolky sdružovala. Podporovala proto bělehradské Čechy v zakládání Svazu československých spolků, k němuž došlo v roce 1921¹⁸. Redakce naléhala na venkov, aby zakládal vlastní krajanské spolky. Poskytla

---

¹⁷ Úvodník. *Československé listy*, 10. červenec, 1919, č. 1, s. 1

¹⁸ První organizací, která by zastřešovala všechny české krajany na území tehdy Království SHS, byl Československý svaz založený v roce 1921. Jeho sídlo bylo nejprve v Novém Sadu, později v Bělehradě.

k tomu veškeré informace a vypracovala stanovy – ve městech se tento projekt dařil, na venkově ale méně. Redakce proto přišla s novým návrhem – založit politickou stranu – Československou pokrokovou rolnickou stranu. Její program měl venkovské krajanů přetáhnout od Radićovi¹⁹ politické strany, která byla na daruvarsku velmi oblíbená. Redaktor Režný proto neustále agitoval a novou stranu propagoval. Československá rolnická strana nakonec ve volbách propadla. Příčinou toho byl z velké části nezáměr venkovských krajanů připojit se k ní. Venkovské spolky a krajané nesouhlasili se zaměřením listu, což způsobovalo vzájemné odcizování, hlavně po neúspěšných volbách.

Kulturní život krajaňských spolků sice redakci zajímal, politické cíle a prosazování politických myšlenek pro ni ale bylo důležitější. Venkovské spolky a krajanů, kteří žili mimo města, *Československé listy* neoslovovaly právě kvůli svému politickému zaměření. Vzájemná spolupráce listu a spolků na venkově proto ochabovala a odrazilo se to také na finanční situaci listu. Brzy už inzerce k financování listu nestačila a redakce se dostala do potíží. Z pera Režného se více než dříve ozývala kritika venkovských rolníků, kteří jsou prý neuvědomělí a nedostatečně obětaví. Rozdílné názory na další práci ale panovaly i v samotné redakci. To nakonec společně s nedostatkem peněz vedlo k tomu, že *Československé listy* přestaly v roce 1921. Přesto, že list měl své příznivce a čtenáře především v městském prostředí, nelze mu upřít významný podíl na výchovné a osvětové práci.

5.4 Hlas

Týdeník *Hlas*, který začal vycházet v roce 1922, měl po zkrachování *Československých listů* pokračovat v jejich práci. Měl se více zaměřovat na krajanů na venkově. To plnil tím, že se snažil více věnovat hospodářským a finančním otázkám. *Hlas* podával také zprávy o krajaňských činnostech, jenže v poměrně malé míře. Zdá se, že redakci nezasílalo zprávy mnoho spolků. I když je v listu možné najít poměrně velký

Pro vzdálenost od daruvarska, kde sídlil velký počet krajanů, začala část jeho práce přebírat Česká beseda v Daruvaru. Svazové odbory pak časem přesídlily do Záhřebu a tam nakonec našel nové sídlo také samotný Svaz (1937). V roce 1941 byl Svaz zakázán. K obnovení jeho činnosti došlo v roce 1944 v Daruvaru. Jméno Svazu prošlo během let mnoha změnami, v roce 1946 se oficiálně nazýval Svaz Čechů v Jugoslávii.

¹⁹ Stjepan Radić byl zakladatelem Chorvatské lidové selské strany, po první světové válce se ostře stavěl proti centralizaci, kterou podporovali především Srbové. U českých krajanů byl Radić velmi oblíbený mimo jiné také proto, že se během pobytu v Čechách naučil česky, za manželku měl Češku a bydlel nějaký čas v Končenici, s krajanů udržoval přátelské vztahy a na poli politickém se jich zastával. Právě jeho selská strana věnovala problematice rolníků a sedláků velkou pozornost.

počet článků, které se nějak české menšiny v Chorvatsku týkají, jde z drtivé části o texty čistě informativní.

Důležité místo má v *Hlasu* stejně jako v *Československých listech* inzerce. Svě reklamy mají na stránkách listu umístěné mnozí krajanští podnikatelé. Většinou ale záhřebští, což pro krajany z venkova zřejmě moc neznamenal. I *Hlas* v úvodníku napsal, že chce být deník nepolitický. Článků, které jsou politicky zaměřené, v něm ale najdeme pozeň. Redaktoři je většinou příliš nekomentují, ale někdy přece. Pak je na listu patrné stejné politické směřování jako u *Československých listů*. Právě to listu v očích krajanů na venkově zlomilo vaz. *Hlas* si nedokázal přízeň českého venkova získat a brzy zanikl. Nedůvěru rolníků vůči městu to znovu jen posílilo. Vydávání dalších novin v Záhřebu se pak uskutečnilo až v roce 1939. Ty už ale měly jiné zaměření.

5.5 Vlk

Jedním z takových listů byly noviny záhřebské československé mládeže s názvem *Vlk*. Vycházely v letech 1939 – 1941, poslední číslo vyšlo těsně před okupací. *Vlk* chtěl mládež vzdělávat, jazykově i národně. Jeho program byl výchovně zaměřený a děti hojně podporoval také v tělovýchovné činnosti. Sami skauti, jejichž organizace list vydávala, do něj často přispívali svými články, většinou o různých výletech a skautských akcích. Redaktoři *Vlku* mládež nabádali, aby četla, dobře se učila, věnovala se sportům a dalším činnostem. Na záhřebskou mládež mohl mít list jen dobrý vliv.

5.6 Jugoslávští Čechoslováci a Naše noviny

Vraťme se ale do 20. let, tentokrát do Daruvaru. Je příznačné, že prvním listem, který v Daruvaru vycházel, byly právě noviny v českém jazyce. Ty začaly vycházet v roce 1922 pod názvem *Jugoslávští Čechoslováci*. Jejich redaktorem byl Jaroslav Dittrich, dřívější spolupracovník *Českého listu*. Stejně jako předchozí české noviny, chtěli i *Jugoslávští Čechoslováci* být listem nepolitickým, který měl sloužit zájmům české menšiny. Pro úspěch listu u krajanů na venkově bylo klíčové, že se do politiky opravdu snažil plést co možná nejméně. To mu ale zajistilo velkou přízeň i ve městech, i když příslušníci inteligence zůstali mimo okruh zájemců. Jak píše prof. Matušek, páteří listu zůstala česká vesnice a čeští rolníci. Díky bohatým kontaktům s venkovem, dostával list pravidelně informace od mnohých tamních spolků, ať už šlo o připravovaná divadelní představení nebo jiné spolkové akce. Naopak městské elity a

buržoazie stály spíše za záhřebskými *Československými listy* a s *Jugoslávskými Čechoslováky* nespolupracovaly. Právě nepolitické zaměření listu jim vadilo asi nejvíce a *Jugoslávské Čechoslováky* označovaly často za plátek, který českou menšinu nemůže reprezentovat. Stejný názor měli i funkcionáři Československého svazu. Z toho pramenila nevraživost mezi nimi a Dittrichem, jehož prioritou bylo vychovávat a vzdělávat, nikoliv politikařit. Neznamená to ale, že by redakce zcela ignorovala soudobé politické události, které měli na krajany vliv. Než aby je komentovala, spíše popichovala Svaz, který se prý rolníků dostatečně nezastával a navíc sídlil v Bělehradě, takže měl ke krajanům daleko a jeho politická orientace směřovala k vládnoucí kruhům Království SHS. Různé názory panovaly také mezi jednotlivými spolky a Dittrichův list se kvůli tomu dostal do finančních potíží, když ztratil podporu těch spolků, které stály za Svazem. Dittrichovi nezbylo, než vyjednávat, chtěl-li svoje noviny udržet. Stalo se tak v roce 1925 na společné schůzi zástupců Svazu, některých spolků a redaktora Dittricha. Spory byly vyřešeny a *Jugoslávští Čechoslováci* mohli pokračovat ve své práci, i když všechny potíže to nevyřešilo.

V roce 1926 převzal vedení listu Otto Sobotka, který s ním už dříve hojně spolupracoval. Dál se snažil upravit poměry s Československým svazem i daruvarskou Českou besedou. Nepolitické zaměření listu se snažil zachovat. Po zlepšení vztahů se Svazem se na něj začaly orientovat i spolky, které dosud nebyly na jeho straně. Do redakce *Jugoslávských Čechoslováků* tak znovu začaly proudit informace a zprávy ze všech spolků a besed, informace v listu zveřejňoval i Svaz. Noviny pak často stály v popředí krajanských aktivit, o kterých nejen informovaly, ale také je propagovaly. Krajané ve městech projevovali o tento list nadále spíše nezájem.

V nešťastném roce 1938, kdy Němci zaútočili na československou samostatnost, se *Jugoslávští Čechoslováci* postavili za Československo a list se zaměřil protifašisticky. Jugoslávští vládní představitelé se začali naopak orientovat profašisticky. Ve čtenářské anketě se ale ukázalo, že lidé nechtějí, aby se list více věnoval politice, by naopak, čtenáři byli přímo proti tomu. Nicméně politická situace se změnila také na území Chorvatska, kde byla vyhlášena bánovina Chorvatsko, jejíž politika byla protijugoslávská a proticentralistická. V roce 1940 se kvůli tomu musel list přejmenovat a tak vznikly *Naše noviny*. Zaměření zůstalo stejné, změnil se jen název listu. Vycházet přestal po vyhlášení NDH²⁰ v roce 1941.

---

²⁰ Nezávislý stát Chorvatsko

Na české krajany měly vliv jak výše zmíněné *Československé listy*, tak *Jugoslávští Čechoslováci*.

„...obě redakce vykonaly velkou výchovnou a národně uvědomovací práci. Měly velké zásluhy při zakládání spolků, škol, zemědělských sdružení a družstev, zasloužily se o stavbu národních domů, o kulturní a hospodářské povznesení venkova. Tato organizační a výchovně vzdělávací činnost posílila v první řadě národní uvědomění a slovanské citění a tak pomohla české menšině, aby se až na malé výjimky dobře organizovaná a uvědomělá pod vedením Komunistické strany Jugoslávie vydala do boje proti fašismu...“²¹

5.7 Dětský koutek a Zornička

V *Jugoslávských Čechoslovácích* vycházelo mnoho příloh, často se obměňovaly a byly různě zaměřené. Mezi jinými se v nich zrodila příloha pro děti, která nakonec vyústila ve vydávání samostatného časopisu pro krajanskou mládež – *Dětský koutek*. Tomu je zapotřebí věnovat více prostoru, protože jakožto oblíbený dětský časopis mohl mít na českou mládež velký vliv.

„Dělali jsme to rádi, ba s nadšením, u vědomí, že pracujeme pro dobrou věc, pro radost a štěstí naší mládeže.“²²

To napsal v jednom z článků redaktor Dětského koutku Otto Sobotka. Dětský koutek představoval mimoškolní četbu pro české děti. Školní knihovny nebyly zpočátku velké a besední pracovníci si uvědomovali důležitost četby v mateřském jazyce pro udržení češtiny samotné a s ní také národnostního uvědomění v dalších generacích českých krajanů na území Chorvatska.

Slovenská menšina řešila stejný problém, prvním řešením bylo vydávání časopisu pro děti obou národnostních menšin. Tím byl časopis *Zornička*, jehož první číslo vyšlo 1. března 1925. Redaktorem české části prvního ročníku byl Otto Sobotka, slovenskou část měl na starost Ferda Klátik. Československý svaz ale brzy naznal, že časopis je pro něj velkou finanční zátěží a navíc zcela nevyhovoval ani dětem. Těm českým dělaly slovenské články potíže a stejně tomu bylo i naopak. I učitelé ve školách měli

---

²¹ MATUŠEK, Josef: *70 let českého tisku v jihoslávských zemích*, In: *Přehled kulturních, literárních a školních otázek 1981*, s. 45

²² DANĚK, Alois: *60 let dětského koutku*, In: *Přehled kulturních, literárních a školních otázek 1996*, s. 51

připomínky, že jim dvojjazyčnost časopisu jen ztěžuje práci. *Zornička* proto brzy přestala vycházet.

Předchůdcem *Dětského koutku* se stala stejnojmenná rubrika v *Jugoslávských Čechoslovácích*, vydávaných v Daruvaru. *Dětský koutek* byl nejdřív hádankářská rubrika, ke které později přibyla také rubrika literární s názvem *Pro naše děti*. Tyto dvě rubriky pak splynuly v jednu a ještě nějaký čas vycházely v rámci *Jugoslávských Čechoslováků*. Vznik *Dětského koutku* se datuje k 24. lednu 1929, i když to tehdy ještě nebyl samostatný časopis. První čísla redigoval František Brouček, od 14. března 1929 se toho ujal prof. Franta Burian. Motivem k samostatnému tisku *Dětského koutku* byla skutečnost, že ne všichni krajané odebírali *Jugoslávské Čechoslováky*. Mnohým dětem se tak dětská rubrika do rukou nedostala. Postupem času se tedy z *Dětského koutku* stal samostatný časopis vydávaný jednou za čtrnáct dní. Předplatné sice sotva pokrylo náklady spojené s jeho vydáváním, přesto se *Koutek* rozrůstal a jeho odběratelů a předplatitelů přibývalo. Většinu výtisků, jejichž počet kolísal podle J. Matuška mezi 900 – 1100, odebíraly školy a Besedy, jen 20% tvořili jednotlivci. *Koutek* neodebírali jen krajané na daruvarsku, ale také v Bělehradě, Lublani nebo Mariboru.²³

Dětský koutek jakožto list vzdělávací se snažil v české mládeži probouzet pocit sounáležitosti k Československé republice, tedy ke staré vlasti krajanů, odkud přišli ještě relativně nedávno jejich předkové. Výrazně je to vidět na jeho obsahu.

Tak například v 1. čísle X. ročníku (rok 1937) byl velký prostor věnován prvnímu československému prezidentovi. Tomáš G. Masaryk 14. září 1937 zemřel, v různých článcích se mu proto věnovalo hned několik autorů. Jeden z textů popisoval úmrtí milovaného prezidenta, jiný autor se zaměřil na jeho život. Nechyběl ani výňatek z Masarykovy řeči pražské mládeži z roku 1920, ve kterém dobře vynikaly důležité myšlenky, které měly českou mládež povzbudit k práci, nebo také ke sportu. Hned v následujícím čísle píše sám Franta Burian báseň, která oslavuje Tomáše G. Masaryka a svobodu u příležitosti výročí vyhlášení samostatného československého státu 28. října. Jiná oslavná báseň je z pera Jaroslava Seiferta.

Ale abychom nezmiňovali jen Masaryka, kterému se redaktoři věnovali téměř pravidelně při různých výročích a státních svátcích – prostor dostal také Václav IV., jakožto dobrý a spravedlivý panovník Českých zemí. Psalo se ale i o jiných než

---

²³ Tamtéž

panovnických osobnostech. Jednou z nich byl například František Křížík, český vynálezce, technik a průmyslník.

Své důležité místo měli v *Koutku* také různé články, týkající se české historie. Je příznačné, že v době německé okupace Československa se texty často věnují tomu, jak Češi vždy doplatili na důvěru vloženou do rukou Němců, nebo jak museli po staletí snášet německou nadvládu.

Pro posilování národního uvědomění mladých krajanů byly jistě užitečné také články o českých předcích, kteří do Chorvatska přišli, a o původu českých osad na území Jugoslávie.

Neméně se vzdělávací role listu uplatňuje v oblasti literatury, když se v něm zveřejňují články o známých českých spisovatelích a národních buditelích. Patří sem Božena Němcová, Jaroslav Seifert, Karel Havlíček Borovský, Jan Kolár, František Palacký, Jan Amos Komenský, Svatopluk Čech, Karel Čapek, Josef Lada a další. Jejich stěžejní díla pak *Koutek* zveřejňoval nebo o nich napsal. Například *Kája Mařík* spisovatele Felixe Háje byl uveřejňován v mnoha číslech na pokračování. Redakce do *Koutku* dávala s oblibou také koledy a texty dalších českých písní, stejně jako přísloví.

Dětský koutek chtěl své čtenáře vychovávat i finančně. Odrazem toho jsou výroky jako:

„Lepší malé úspory, než-li žádné.“

„Bez peněz ve světě člověk se nadarmo plete.“

„Naučte se šetřit a svět je váš.“²⁴

Redakce na toto téma poukazovala i jinak. Šetrnost s penězi popsala například na „*Babičce*“ Boženy Němcové. Důležité byla také morální sdělení:

„*Nečiň nikomu, co se tobě samému přičí! Toť hlavní zákon, vše ostatní je vedlejší*“²⁵

Jiným příkladem může být článek o detroitské továrně Henryho Forda. Zakladatel slavné automobilky působí jako vzor, protože se do své pozice vypracoval z chudého zámečníka. Bohatství a úspěchu dosáhl pílí a prací.

---

²⁴ *Dětský koutek*. 1937, č. 2

²⁵ *Dětský koutek*. 1937, č. 4

List měl ale dětem přinášet také zábavu a dávat prostor jim samotným. Proto se zveřejňují jejich dílka, ať už jsou to básničky, povídky nebo různá vyprávění o vlastních zážitcích.

Dětský koutek informoval o připravovaných dětských akcích, například o připravovaných divadelních představeních nebo o zakládání nových dětských kroužků. Psalo se také o dožínkových slavnostech a dalších krajaňských oslavách i činnostech. Zábavnou složku časopisu tvořily hádanky a křížovky. Některé přebírala redakce z československého tisku, jiné vymýšlela sama nebo je sestavovaly děti.

Že krajaňané vnímali a prožívali okupaci Československa po Mnichovské dohodě, dokazují básně a příspěvky samotných redaktorů. Ve shodě se zaměřením listu tak dětem jeho prostřednictvím sdělovali, co se ve staré vlasti stalo, jaká tragédie český národ potkala. Vedle takových textů lze v *Koutku* najít vyjádření tragédie ve slovech mnoha českých autorů. Velmi pěkný byl výňatek z proslovu spisovatele Jaroslava Kvapila k pražským studentům o významu mateřského jazyka.

„...Nastaly zas těžké doby našemu národu, doby, jaké byly už kolikrát, kdy se zdálo, že je veta po národu. ...Dokud žijeme svou mateřštinou, nikdy nebude konec našich dní, všechno přečkáme a s rodnou mluvou na rtech i srdci pozdravíme lepší budoucnost. Mladí přátelé, zapřísahám vás, abyste dbali tohoto posvátného statku národního, abyste jej chovali v úctě jako naši otcové a dědové.“²⁶

V tomto kontextu je zajímavé, jak se taková řeč o mateřském jazyce dobře hodí i do podmínek Čechů v Jugoslávii. Pro ně znamenalo a také dnes znamená udržení českého jazyka do velké míry otázku přežití nebo zániku menšiny. Takže ačkoliv byla Kvapilova řeč mířená k československým studentům v Praze, od kterých spisovatel zřejmě chtěl, aby vzdorovali poněmčování a také fašistickému Německu, pro krajaňské děti to mohly být další výzva, aby si mateřský jazyk udržely. Vždyť proto odebíraly česky psaný *Dětský koutek*, většina z nich doma česky mluvila, mnozí navštěvovali českou školu. Pro Čechoslováky doma i v zahraničí ale znamenalo zachování mateřštiny také udržení svého národa. I sami žáci přispěli k mnichovské zradě svými vlastními texty. Na takových článcích je podle mého názoru dobře vidět, že mladým krajaňům na jejich vlasti i národu skutečně záleželo a že se k českému národu počítali. Československo pro ně zůstalo starou vlastí, i když oni sami už se narodili na chorvatském území a mnozí Československo ani nenavštívili.

---

²⁶ *Dětský koutek*. 1939

Dětský koutek přestal vycházet s příchodem druhé světové války. V roce 1946 ale rychle obnovil svou činnost. Obsahově byla první poválečná čísla z finančních i technických důvodů dlouho skromnější než předválečná vydání. Franta Burian se ale jako redaktor vždy snažil, aby tyto nedostatky a výpadky napravil.

To už byla doba, kdy Jugoslávii vládl maršál Josip Broz Tito. Ten předstíval váženou osobnost a také osvoboditele Jugoslávie od fašismu. V poválečném *Dětském koutku* dostává samozřejmě prostor ruská říjnová revoluce a chvála Sovětského svazu. Vroucně se ale vzpomíná i na I. Československou brigádu „Jan Žižka z Trocnova“, kterou čeští krajané vytvořili, aby bránili svoje domovy i národ. Tedy nejen národ český, ale i bratrské národy jihoslovanské. A opět svou troškou do mlýna přispívají také děti a mládež, která oslavuje znovu otevření českých škol i obnovení vydávání *Dětského koutku*. O své místo nepřišel na stránkách listu ani Tomáš G. Masaryk. Jako prezident Osvoboditel nepřestává být oslavován nebo alespoň připomínán.

5.8 Období národně osvobozenického boje

Po okupaci Jugoslávie v roce 1941 nastaly menšinám na jejím území těžké časy. Platilo i pro českou menšinu. Zakázány byly všechny její organizace včetně československého svazu, přišla o český tisk, knihovny, školy i spolkové místnosti a národní domy. Brzy se však objevily snahy o zapojení české menšiny do národně osvobozenického boje (NOB). Komunistická strana Jugoslávie (KSJ) si české krajany získala díky svým postojům k nacionálním otázkám. Její národnostní politika stavěla na zásadách marxismu-leninismu, základem tu byla rovnoprávnost a spolupráce všech národů a národností. Čechy a Slováky na chorvatském území taková politika oslovovala, protože už přistěhovalci v 19. století věřili v podobné zásady. Především tedy krajany z chudších vrstev, hlavně dělníky a zemědělce. Tito lidé pak pro politiku KSJ získávali další krajany, aby se všichni společně mohli zapojit do boje za socialismus. V dané politické situaci to byl jediný směr, který by Jugoslávii dovolil vyřešit národnostní i sociální třenice. Češi i Slováci se tak v NOB spojili s jugoslávskými národy a všichni tito komunisté vyrazili do boje proti fašismu bez ohledu na národnostní příslušnost. Začalo se s organizováním jednotky a sběrem zbraní. Fašisté projeví i snahy o asimilaci Čechů a Slováků v Jugoslávii. Krajané ale toto nebezpečí své národní existence rozpoznali, a nakonec to jen urychlilo jejich sbližování s politikou KSJ a účast v NOB. Do partyzánských ozbrojených jednotek vstupovali hojně už v roce 1941, mezi Čechy a Slováky existovalo národně osvobozenické hnutí

už tehdy. Rok 1942 přinesl rozhodnutí o založení zvláštní vojenské jednotky Čechů a Slováků. K uskutečnění této myšlenky pak došlo počátkem roku 1943. Tak byl založen prapor „Jan Žižka z Trocnova“, ze kterého se později stala slavná I. československá brigáda ve Slavonii.

V brigádě se intenzivně rozvíjela kulturně osvětová činnost. Pečoval o ni brigádní agitprop (oddělení pro agitaci a propagaci) a zejména pak kulturně osvětové odbory na úrovních brigády i jednotlivých rot. Prvními nositeli kulturně osvětové činnosti v brigádě byli takzvaní Skojevci²⁷. Těsně před založením brigády, ještě v době, kdy existoval pouze prapor „Jan Žižka z Trocnova“, začali psát články a vydávat nástěnné noviny. Založili také pěvecký sbor a začali pracovat na zakládání ochotnických kroužků. Mezi bojovníky byly populární především ústní noviny, protože je vhodným způsobem seznamovaly s aktuálními událostmi v době, kdy pro tištěné noviny nebyl dostatek materiálu. Stejně tak bylo populární předčítání radiozpráv a divizních zpráv, které se často četly kolektivně, a následně se nad nimi vedla diskuze. Jednotlivé roty a prapory I. československé brigády začaly časem vydávat své vlastní nástěnné a kapesní noviny. Důležitou roli hrálo tak vydávání propagačních letáků.²⁸

5.8.1 Kapesní noviny

Československá brigáda a její jednotky vydávaly četné noviny, především kapesního formátu. Podle okolností byly psány buďto v ruce nebo rozmnoženy na rozmnožovacím stroji, byl-li nějaký k dispozici. Noviny vydávaly kulturně osvětové odbory v přestávkách mezi pochody a bitvami. Kapesní noviny se vydávaly na úrovni brigády i jednotlivých rot a pomocných oddílů, většinou od roku 1944, kdy se potřebný materiál, zejména papír, dal opatřit snadněji. Prováděním rozsáhlé kulturně osvětové činnosti (patřily sem nejen noviny, ale i přednášky, divadelní kroužky a kroužky zpěvu) se Československá brigáda stala skoro výhradním nositelem kulturního života českého obyvatelstva ve Slavonii.

V brigádě vycházely tyto kapesní noviny:

- **Brigádní zprávy I. Československé brigády „Jan Žižka z Trocnova“**
- vycházely roku 1943, zachovalo se jedno číslo

---

²⁷ Svaz komunistické mládeže Jugoslávie

²⁸ HANZL, Josef, Josef MATUŠEK a Adolf ORCT. *Bojová cesta I. československé brigády "Jan Žižka z Trocnova"*

- **Brigádní fofr**²⁹ – s podtitulem „vojensko-politicko-finančně-domáci-kulturně-humoristický časopis“ Vycházely v roce 1944 a zachovalo se též pouze jedno číslo

- **Naše brigáda** – s podtitulem „Noviny I. československé brigády „Jan Žižka z Trocnova“ národněosvobozenického vojska Jugoslávie“, noviny vycházely v letech 1944 a 1945, zachovala se jen dvě čísla

- **Náš prapor** – noviny prvního praporu, vycházely 1944 a 1945, zachovalo se několik čísel

- **K vítězství** – vydávala první rota prvního praporu, 1944 a 1945, zachovalo se několik čísel

- **Směle do boje**, později přejmenovány na **Pravda vítězí**, vydávány druhou rotou prvního praporu, 1944 a 1945, zachováno několik čísel

- **Z boje** – noviny třetí roty prvního (?) praporu, zachovalo se pouze jedno číslo z roku 1944

- **Rotní vzpomínky**, později **Naše rota** – vydávala třetí rota prvního praporu, 1944 a 1945, zachováno několik čísel

- **Kupředu** – vydávala čtvrtá rota prvního praporu, zachovala se některá čísla z roku 1944

- **Kapesní noviny** – vydávala v letech 1944 a 1945 kulometná rota prvního praporu, zachovaly se tři čísla

- **Rudá hvězda** – noviny druhého praporu, vycházely 1944 a 1945

- **Kapesní noviny** – první rota druhého praporu, 1945

- **Partyzán** – druhá rota druhého praporu, 1945

- **Kapesní noviny** – třetí rota druhého praporu, 1945

- **Kulometník** – oddělení těžkých kulometů druhého praporu, 1944 a 1945

- **Československý bojovník** – třetí prapor, 1944 a 1945

- **K svobodě** – štáb třetího praporu, 1945

- **Kupředu** – první rota třetího praporu, 1944 a 1945

- **Za praporem** – druhá rota třetího praporu, 1944 a 1945, změny názvu nejprve na **Hvězda**, pak na **Do boje**

- **Náš cíl** – třetí rota druhého praporu, 1944 a 1945

- **Kupředu** – kulometná rota třetího praporu, 1944 a 1945

- **Pomoc** – zdravotní rota, 1944

---

²⁹ Brigádní fofr byl pokusem o první český satirický a humoristický krajanský list.

- **Mladí telefonisté** – 1944

- **Žena v boji** – pomocné jednotky Československé brigády, 1945³⁰

Přestože se nedochovala všechna vydání, přece jen dostatečný počet čísel zůstal zachován. Protože jsou si různé kapesní noviny obsahově velice podobné, je možné prozkoumat jejich obsah a zaměření, i když mnoho čísel chybí.

Postoj krajanů k fašismu i k národně osvobozeneckému boji v rámci I. československé brigády „Jan Žižka z Trocnova“ se odráží v mnoha článcích kapesních novin, ale také v Almanachu brigády.

My a naše nová vlast

Musíme ihned na začátku zdůrazniti, že zde nebudeme mluvit o celé naší československé menšině v Jihoslávii. Naše I. Československá brigáda utvářela se ve Slavonii, v krajích kolem Daruvaru. Tam zazněly výstřely našich prvních partyzánských pušek, tam byli první fašisté potrestáni rukou Čecha a Slováka – partizána, tam padli naši první soudruzi. Budeme vám vyprávět o nás.

Naši dědové a pradědové přistěhovali se do Jihoslávie částečně ve druhé čtvrtině 19. století, většinou však kolem roku 1880. Proč opustili svoji rodnou vlast?

Byl těžký život malého sedláka a řemeslníka onoho času v Čechách a na Moravě. Němečtí páni a velkostatkáři připravovali jej o chléb a vídeňská vláda se pokoušela vzít mu mateřskou řeč a národní uvědomění. Nic horšího je již potkati nemohlo. A vyhlídky byly dobré. Stěhovali se tedy.

Naše kraje byly tenkrát zřídka osídleny. Starousedlíci, Chorvaté a Srbové, byli dosud oddaní většinou dobytčářství. Země bylo dosti pro všechny.

A naši dědové přinesli s sebou železné pluhy a brány, nový způsob obdělávání pole, kterému se naučili doma. Přinesli knihy. Přinesli pokrok, půda dávala větší úrodu. A to nejen nám, nýbrž i domácím Srbům a Chorvatům. I ti se naučili nový způsob hospodaření. Země vzkvétala, byli na oko spokojeni.

Ale v jejich srdcích byl skryt žal. Nenašli přeci jen to, v co doufali. Nebyl tomu vinen chorvatský a srbský lid, který měl ty samé starosti a svízele, jako i naši otcové a my. Nezavinil to ten chudý chalupník, kterému stejně tak jako i nám prodávali grunt a střechu nad hlavou, aby jim zaplatil daně.

---

³⁰ HANZL, Josef, Josef MATUŠEK a Adolf ORCT. *Bojová cesta I. československé brigády "Jan Žižka z Trocnova"*

Věřili jsme v Jihoslávii. Věděli jsme, že naše síla je v jednotě, avšak zklamali nás ti, kteří Jihoslávii vedli.

Proč nás nechtěli přijmout jako sobě rovné? Proč nám nedali zastoupení v parlamentě? Proč nám nedali právo hlasu? Proč mařili naše učení a vybudování našeho školství? Proč nám dělali potíže při nabývání státního příslušenství? A proč ještě mnoho ostatního?

Chtěli jsme spolupracovat na vybudování silné, demokratické Jihoslávie. Jejich Jihoslávie však byla diktátorská a velkosrbská.

V těchto těžkých chvílích náš lid přiklonil se pak politice chorvatské selské strany. Věděli jsme, že svých práv nemůžeme vybojovat, pokud je utlačován i lid chorvatský. Věděli jsme, že jen společnými silami můžeme něčeho docílit. A bratrský národ chorvatský a srbský nás nezklamal a ve chvílích nejtěžších, když se nad Evropou a nad naším Československem začaly sbírat mraky nové války. Byli s námi, desítky tisíců stáli spolu s námi před uzavřenými dveřmi vládních paláců, a marně, jako i my, prosili vybrané, aby mohli spolu s námi hájit naši starou vlast. Nedovolili nám. Byli jsme zavíráni a bití.

Byli to těžké časy čekání, kdy přijde řada i na Jihoslávii. Bylo zřejmé, že se Hitler nezastaví na našich hranicích.

Avšak rozklad Jihoslávie byl již dokončen. Fašisté zde měli své lidi, kteří se o to postarali. A vláda, která sama byla proněmecká, jim v tom ještě pomáhala.

Přišla válka. A za deset dnů nebylo již Jihoslávie.

Nastoupil svobodný stát Chorvatský. A Pavelič. A ustaše. Zabijení Srbů a Židů, koncentrační tábory. A Budak, který prohlašoval, že po těchto přijdou na řadu i Češi, kteří jsou všichni zadojení všeslovanskou i... Jasenovac a ostatní koncentráky začaly se plnit i našimi hochy a děvčaty. Padly první naše oběti.

Ale nepadli nadarmo. V Jihoslávii, věčně a nikdy nepodmanitelné, začala se vzmáhati partyzánská válka. Prohovořily pušky národních mstítelů. Spolu s nimi jsme šli i my, Češi a Slováci v Jihoslávii. Vstali jsme bok po boku s našimi bratrskými národy, s pevným přesvědčením, že v boji si vybudeme všechna ona práva, která nám náleží.

A tatíček Masaryk, jenž se na nás dívá, jistě si myslí:

„Dobře to děláte!“³¹

---

³¹ PETR, Vlasta: *Almanach I. Československé Brigády NOVJ „Jana Žižky z Trocnova“*, 1943 – 1944, s. 1
- 2

V tomto textu se dobře zrcadlí mnoho aspektů krajanské národnostní identity a postojů Čechů v Chorvatsku. Je tu patrné odvozování národnostní identity od předků i opozice vůči nepřátelskému německému národu. Je také zřejmé, že krajané Jugoslávii přijali jako svůj nový domov, nezapomínaje přitom na starou vlast, s jejímž utrpením hluboce cítili. Proti Hitlerovi chtěli krajané bojovat za obě své vlasti.

Autoři článků v kapesních novinách byli často obyčejní řadoví vojáci. Většina těchto novin byla napsána v ruce a posléze rozmnožena. Autoři psali, jak nejlépe dovedli – někteří česky, jiní chorvatsky. Ti, kteří psali chorvatsky, většinou neměli v dětství možnost navštěvovat českou školu. České texty však v novinách převládají. Vojáci často popisovali zážitky ze svých pochodů, bojů i odpočinku v ležení. Někteří psali prózu, jiní skládali básně. Jedno ale měli společné – všichni věděli, za co do boje šli. Krajané si uvědomovali, že bojují jak za svá národní práva, tak za národy Jugoslávie. Důležité také bylo vědomí, že se bojovalo proti fašistům a proti Hitlerovi. Texty, kterými do kapesních novin čeští bojovníci přispívali, se vyznačovaly optimismem, že fašismus bude poražen a národům v Jugoslávii přinese vítězství, svobodu a lepší život. Krajané hluboce prožívali okupaci Československa a jeho okleštění na Protektorát Čechy a Morava. Mnozí chtěli už tenkrát jít do boje a připojit se k československé armádě ve staré vlasti. To se nepodařilo, mohli ale bojovat doma, na území Jugoslávie. Na stránkách kapesních novin je také spousta hesel, která hlavní postoje a myšlenky českých a slovenských partyzánských bojovníků vyjadřují stručně a jasně. Často opakovaná hesla jako „*Pravda vítězí!*“, „*At' žije soudruh Tito!*“ nebo „*At' žije bojující bratrstvo všech slovanských národů!*“ jasně ukazují, že krajané bojovali za právo na svoje české sebeurčení v rámci Jugoslávie i za Jugoslávii samotnou, jakožto svůj domov. Podobné slogany lze najít ve všech kapesních novinách ve velmi hojném počtu.

Tři autoři psali o národně osvobozeneckém boji pro sborník *Moje české kořeny*. Dva z nich se bojů přímo účastnili a oba patřili pod brigádu „Jan Žižka z Trocnova“, třetí autor měl v této československé brigádě tatínka. K boji na partyzánské straně je vedla, jak uvádějí, jejich československá národnost. Autoři popisují také další rodinné příslušníky a kamarády, kteří se k brigádě připojili. Potvrzují tak tezi, že Češi

---

³² Vlasta Petr vedl brigádní válečnou dopisovatelskou službu, před ním tuto funkci zastával Ota Vojáček. Oba patří mezi významné krajany, na jejichž jména a výsledky jejich práce vzpomínají chorvatští Češi dodnes.

v Chorvatsku, resp. v Jugoslávii bojovali odhodlaně právě proto, že byli uvědomělými Čechy.

„Někdo odcházel k partyzánům, někdo k domobraně, třetí k ustašovcům, kteří se připojili k Němcům jako okupantům. Začalo pronásledování lidí, a začalo se utíkat do lesů k partyzánům, kde se hledala záchrana života. Formovaly se partyzánské skupiny, roty, prapor, a pak i brigáda. To už byla válka na život a na smrt. Byl jsem na té partyzánské straně, vedla mě k tomu má československá národnost.“ (VD)

5.9 Po druhé světové válce

Po osvobození Jugoslávie se velmi rychle znovu objevily snahy o vydávání českých novin pro všechny krajanů. I tentokrát představovaly dvě střediska Záhřeb a Daruvar. Vzájemná shoda, která by umožnila vydávat jeden list, který by se zamlouval oběma táborům, ale znovu vázla. Krajané v Záhřebu proto vydávali svůj list, který měl navázat na předválečné noviny. Daruvarští také nezhálehali a z jejich novin se nakonec stal jediný český list v Jugoslávii.

5.9.1 Zpravodaj

Zpravodaj začal vycházet v roce 1945 v Záhřebu. Oproti předválečným záhřebským listům se snažil být nepolitický. Nicméně český venkov se mu nepodařilo oslovit. Překvapivě se téměř vůbec nezmiňuje o národně osvobozené boji, ve kterém Češi v rámci své vlastní brigády dosáhli velkých úspěchů a získali uznání i u jugoslávských špiček. Mnoho místa zato v listu vyplňují informace o repatriaci krajanů do staré vlasti, zprávy z československého konzulátu a zprávy přebrané z československých novin. *Zpravodaj* se stal především novinami krajanů ve městských spolicích, ale dlouho se neudržel. Patrně z finančních důvodů přestal vycházet už v roce 1946.

Co tedy vyplňovalo zbývající stránky *Zpravodaje*, když neinformoval o politických záležitostech a neměl valnou podporu venkovských spolků, které by mu zasílali své zprávy? Protože list vycházel na 4 – 6 listech, mnoho místa nezbývalo. Na zbylém místě dostávaly prostor výňatky z děl slavných českých spisovatelů nebo oslavování českých velikánů (Tomáš G. Masaryk) u příležitosti nejrůznějších československých výročí. Ačkoliv list nezaujal široké vrstvy českých krajanů, přece jen mohl podpořit své čtenáře v pocitu sounáležitosti ke staré vlasti připomínkou toho, na co měli být a byli jako Češi hrdí.

5.9.2 Hlasatel

V letech 1945 – 1947 vycházel v Záhřebu také měsíčník československé mládeže s názvem *Hlasatel*. Svou náplní se podobal *Zpravodaji* co do textů o repatriaci a výročích. Ale záběr *Hlasatele* byl mnohem širší, například o informace ze života české mládeže ve velkoměstě. Přinášel také pravidelně zajímavé články z oblasti techniky, historie, lékařství nebo kultury. Do potíží se dostal, když velký počet jeho spolupracovníků i čtenářů reemigroval do Československa. *Hlasatel* byl podle mého názoru poměrně kvalitním listem. Povzbuzoval mládež k účasti na nejrůznějších akcích a kroužcích, které krajané ve městech organizovali. Bohužel se ale nedostal na český venkov, a tak zůstala jeho úloha v rámci celé české menšiny omezená.

5.9.3 Jednota

Jednotu začal v roce 1946 vydávat Svaz Čechů v Jugoslávii. Jeho prvním zodpovědným redaktorem byl Ota Vojáček a list se postupně stal orgánem Československého svazu (ve druhé polovině 20. Století Svaz ještě několikrát změnil název). Během krátké doby se *Jednota* stala jediným českým listem v tehdejší Jugoslávii. Jako obvykle popsala program a zaměření listu úvodník v prvním čísle:

„...Jméno, které nese ve svém záhlaví náš list, jest a musí být heslem nás všech. Jednota srdcí a hlav vytvořila největší epopéj národů jugoslávských, jednota vytvořila novou Jugoslávii a Československo, jednota vytvořila mohutný nerozborný blok slovanských států a jednota to bude, která vytvoří nový, šťastnější svět, svět bratrství svobodných, rovnoprávných lidí, národů a států...“

A byl to znovu náš venkov, skutečné to jádro naší menšiny, v němž se, tak jako vždy v osudových chvílích našeho národa, projevílo vědomí povinnosti a plné pochopení významu boje, jenž nastal. A v brzkou seskupil se kolem Josefa Vojáčka-Tarase hlouček, který se rozrostl v prapor a konečně v brigádu nesoucí jméno našeho největšího hrdiny...

Brigáda Jan Žižka z Trocnova vykonala současně veliké dílo probuzenecké a vzdělávací a to právě tam, kde toho bylo nejvíce zapotřebí. Tím nepřímou navázala na osvětovou menšinovou práci předválečnou a vytvořila v nejširších vrstvách našeho lidu pevné základy pro další rozvoj...

*Je na nás všech, aby se (Jednota) stala opravdovým mluvčím a tlumočnickem všech našich tužeb, přání, potřeb a snah...*³³

Jednotě se její záměry dařily dodržovat velmi dobře. Jako i v úvodníku, i v dalších číslech věnovala dostatek prostoru tradici národně osvobozenického boje, který se stal symbolem jednoty krajanů. *Jednota* chtěla objektivně a nestranně informovat o všech závažných událostech jak v „nové vlasti“ Jugoslávii, tak i o poměrech v Československu i ostatních, hlavně slovanských státech. Prostor na svých stránkách věnovala zprávám z krajaňských spolků, školské problematice, kulturním záležitostem a akcím, na které krajané zvala, ale také zprávám z Jugoslávie i Československa. Svě místo si v listech opět našly informace o výročích, která byla pro krajané důležitá. Jako obvykle mezi ně patřila jubilea Tomáše G. Masaryka, ale také Edvarda Beneše, dále se slavila výročí samostatnosti Československa, první máj atp. *Jednota* pronikla jak na krajaňský venkov, tak do měst, kde četní krajané také žili. Proto měla vliv na krajané, kterým poskytovala možnost číst české texty, a svým obsahem se snažila posilovat českou národnostní identitu krajanů.

„Jednota, Dětský koutek i další takové se četli. Burian nás hnal, že Koutek je povinná literatura. Burian má podle mě obrovské zásluhy, nebýt jeho, ani česká škola by možná nebyla.“ (VH)

Na rozdíl od předválečných listů si *Jednota* nedělala nárok na nepolitčnost, její sympatie a směřování byly jasně nastaveny národně osvobozenickým bojem, ve kterém čeští krajané stáli při KSJ. *Jednota* často zveřejňovala také informace týkající se reemigrace, v této otázce ale nabádala k opatrnosti a opakovaně poukazovala na to, že jednání mezi Jugoslávií a Československem nebyla ještě dokončena. Bylo tak tomu především proto, že se země nemohly dohodnout, jakým způsobem zacházet s majetkem reemigrantů. Vyřešit majetkoprávní poměry se vlády pokoušely několik let, kvůli zdlouhavému průběhu těchto jednání byla reemigrace velmi komplikovaná. Československo hned po válce vyzývalo krajané k návratu do staré vlasti. Válečné útrapy posílily národnostní povědomí Čechů v Chorvatsku, navíc jejich představy o staré vlasti byly dosti zidealizované, takže mnozí se pro reemigraci skutečně rozhodli. Jugoslávská vláda si ale ve špatné poválečné ekonomické situaci nemohla dovolit přijít o tisíce pracujících lidí, ani o majetek, který by s sebou odnesli. Kladla proto československé vládě majetkoprávní požadavky, na které Československo nemohlo

---

³³ *Jednota*, 1946, č. 1

přistoupit (v různých stádiích jednání zazněly i požadavky na zanechání movitého i nemovitého majetku v Jugoslávii, a to bez náhrady). Československá strana si ale vydržování krajanů také nemohla dovolit, navíc brzy zjistila, že pro všechny zájemce nemá ani dostatek vhodných usedlostí. Ty hojně osídlili domácí obyvatelé z vnitrozemí. Mezi zájemci o reemigraci bylo mnoho zemědělců, Československo ale potřebovalo více pracovních sil v průmyslu a přidružených odvětvích. Celá situace vyústila ve skutečnost, že k plánované hromadné reemigraci vlastně nikdy nedošlo a celá akce se omezila na několik tisíc lidí, kteří odešli do staré vlasti jednotlivě.³⁴

6 Národní identita – vědomí příslušnosti k českému národu

Jak už bylo zmíněno výše, první Češi, kteří přicházeli na území dnešního Chorvatska ještě v dobách před národním obrozením, podléhali ve svém novém domově rychlé asimilaci. Národní identita totiž není odvěkou entitou, vzniknout mohla až po konstituování národa v moderním smyslu. Pak se teprve mohla stát klíčovou identitou jedinců, která by nahradila identitu založenou na stavovských nebo náboženských kategoriích³⁵. Příslušnost k národu je pak vědomím sounáležitosti k danému národnímu celku, ze kterého lidé pocházejí. Nicméně národní identita se také konstruuje v opozici vůči „těm druhým“. V případě českého národa byli „ti druzí“ Němci, pro krajanů na území dnešního Chorvatska navíc vlivem Uherských snah o maďarizaci také Maďaři. „...*Mezi nás a Jihoslovany vsunutý živel maďarský a německý zůstane navždy aktivní překážkou každého bližšího přímého styku mezi Čechoslováky a Jihoslaveny... Maďaři a Němci zůstanou vraženým klínem nejen mezi oba slovanské státy...*“³⁶

Oproti tomu Chorvaté, Slovinci a Srbové byli vnímáni jako bratrské národy, protože obrozenci čeští i chorvatští vnesli do národních představ myšlenku slovanského bratrství. Dokládají to četné články v krajauském tisku. Ukazují, že přinejmenším příslušníci české inteligence na území Chorvatska zastávali ideu partnerství, bratrství a úzké spolupráce se slovanskými „bratry“. Kromě vznešeného ideálu ale tato myšlenka představovala také základ, na kterém bylo možné propagovat oboustranné proudění kapitálu i inteligence mezi Záhřebem a Prahou. K rozkvětu chorvatské metropole konec

³⁴ PELIKÁN, Jan: K některým ekonomickým problémům reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie v letech 1945 – 1948, In: Český lid. 1989, roč. 76, č. 3, s. 156 - 164

³⁵ To nemusí platit vždy, identity některých národů jsou samozřejmě spjaty také s jejich náboženstvím. Tak například národ Srbů je obecně pravoslavný.

³⁶ Československé listy, 1919, č. 1

konců přispělo mnoho Čechů. Že myšlenku bratrství sdíleli také venkovští krajané, dokládá účast Čechů a Slováků v národně osvobozeneckém boji Jugoslávie. Sami vojáci v kapesních novinách hojně zveřejňují „bratrská“ hesla i články, které toto jejich smýšlení zrcadlí. Autoři textů pro sborník *Moje české kořeny*, a také respondenti z České besedy v Záhřebu se shodují v tom, že Jugoslávie, potažmo Chorvatsko, je jejich domovem a tím pádem mají k národům žijícím na tomto území blízko. K Česku mají vztah jakožto ke staré vlasti, což je pro konstrukci jejich národnostní identity neméně důležité.

„Během ročního pobytu v Čechách jsem si byla jista, že tráva byla vždycky zelenější u nás v Daruvaru, ptáci tam krásněji zpívali, slunce lépe hřálo; nebyla jsem tam (v Čechách) doma. Proto jsem domů odešla. To bylo tam, kde mi babička poprvé četla Babičku Boženy Němcové, kde jsem se poprvé cítila Češkou, a kde jsem jí zůstala navždy. V mém Chorvatsku.“ (JF)

„A vždyť i můj otec se kdysi dávno rozhodl zůstat a nereemigrovat, protože – tady jsme doma.“ (LS)

Národnostní identita krajanů zůstala česká, sounáležitost ale pociťovali také se svou novou vlastí. Lze si také všimnout, že agitace za uvědomění si české národnostní příslušnosti sílí v obdobích krizí. Nejlepším příkladem toho je znovu národně osvobozenecký boj proti fašismu. Toto válečné období hrozilo v případě prohry pohromou pro českou menšinu i další národnostní minority. Krajané v té době vyvinuli obrovské úsilí, aby svou menšinu pozvedli a udrželi.

6.1 Prvky konstruuující českou národní identitu

Jednotlivé prvky národní identity Čechů ve své vlasti se mohou od krajanů jinde na světě lišit. Je to tím, že identita není statická kategorie. Ovlivňují ji sociální vztahy i specifické historické podmínky.³⁷ Krajané v zahraničí mohou přebírat některé rysy národa, mezi jehož lidmi žijí. Jistě, vždyť se novému okolí musí do určité míry přizpůsobit, aby v něm dokázali obstát. Nemusí to ale znamenat, že krajané asimilují a ztratí povědomí o svém původu nebo všechny své tradice a zvyky.

---

³⁷ BITTNEROVÁ, Dana: *Etnické komunity – elity, instituce, stát*

6.1.1 Kořeny

Historie

Důležitým konstrukčním prvkem národní identity je historie. Je to v podstatě výběr určitých událostí, kterým se připisuje specifický význam. Má se totiž za to, že významně přispěly k současnosti. Proto se vyzdvihují určité části dějin, které představují například hrdinství národa a jeho sílu. Češi konceptualizují svůj národ jako přirozenou entitu, která existuje přinejmenším jedno tisíciletí. Až do počátku 17. století měl český národ podle svých představ svůj vlastní „stát“ – české království. To je moment, na který mají být Češi hrdí. Bitva na Bílé hoře ale vedla ke ztrátě samostatnosti českého státu a politické centrum se přesunulo z Prahy do Vídně. Po první světové válce a rozpadu Rakouska-Uherska vzniklo samostatné Československo. Ačkoliv je to historická událost českým a slovenským národem oslavovaná, nebyl to dlouhodobý boj za samostatnost, který k ní vedl. Do velké míry bylo totiž Československo výsledkem politických poměrů ve střední Evropě, na kterých se dohodly tehdejší politické mocnosti.³⁸ Není nakonec důležité, jestli je takto chápána historie pravdivá či nikoliv. Ostatně, dějiny jsou často věcí úhlu pohledu a interpretace toho kterého vědce či historika. Nicméně role, kterou historie hraje v uvědomění krajanů, důležitá je. Jedním ze základních požadavků osvětových pracovníků mezi krajany vždy bylo vyučovat děti mimo jiné i historii jejich národa. Je to evidentně jedna z věcí, která pomáhá udržet národnostní identitu krajanů a jejich potomků. To je důvod, proč se tolik místa v krajauském tisku věnuje historickým tématům, oslavám a připomínkám historických osobností českých dějin.

Předkové, původ a rodina

Pro krajany byl vždy důležitý jejich český původ, od kterého svou českou národní identitu odvozovali. Více než polovina autorů sborníku *Moje české kořeny* se rozhodla napsat o českém původu své rodiny. Většina z nich ví, kdy se jejich předkové přistěhovali na území dnešního Chorvatska. U všech autorů patří rok příchodu předků do druhé poloviny 19. století, tedy v době nejmasovějšího přílivu českých přistěhovalců na území dnešního Chorvatska. Pisatelé se také velmi výrazně shodují na důvodech emigrace svých předků. Byla to chudoba a bída, co Čechy vedlo k vystěhování z jejich rodné vlasti. Taková tvrzení se ostatně shodují s názorem mnoha badatelů (Vaculík, Matušek, Auerhan). Autoři pocházejí většinou z rolnických, sedláckých a řemeslnických rodin.

---

³⁸ HOLÝ, Ladislav: *Malý český člověk a velký český národ*

„Rodina Vostřelova se přistěhovala do nynějšího Chorvatska roku 1880 z Budislavi, okres Litomyšl. Děda Daniel byl osmiletý kluk a v Budislavi ukončil dvě třídy základní školy. Babička Aloisie Tomková se narodila v Daruvarském Brestově, v české rodině. Rodina Zoulova, odkud byla moje matka, pocházela z Benešova, ale do nynějšího Chorvatska se přistěhovala také roku 1880, a to z Prahy. Můj otec se narodil v Pavlovci, obec Veliki Grđevac, matka v Orlovci, obec Veliki Zdenci.“ (EV)

„Patřím k čtvrté generaci v Chorvatsku, jak z otcovy, tak také z matčiny strany, a zároveň jsem poslední příslušníci s českou národností z Vavroušovy rodiny. ...Rodiče Štěpán a Zlata se dlouho vyjadřovali jako Češi. Matka, narozená v dvacátých letech minulého století, neměla ani jugoslávskou státní příslušnost, o tu mohla požádat teprve po provdání. Její otec Václav Novák jako československý občan dokonce sloužil vojnu v Čechách.“ (AV)

„Narodil jsem se v česko-moravské rodině a svůj rodokmen jsem dobře prozkoumal. Otcova rodina se přistěhovala mezi lety 1854 – 1858 u jižních Čech, ze vsi Loužnov u Chrudimi. Matčina rodina přišla kolem roku 1880 u Janovic, které se nacházejí na pomezí Hanácka, Valašska a Slezska.“ (FV)

„Rodina Sittova pochází z Moravy, z okresu Šumperk, z vesničky Václavov, odkud se v roce 1893 pradědeček Jan Sitta s rodinou přistěhoval do Dolní Kovačice. Za několik let si však koupil usedlost v Hercegovci a rodina se tu trvale usadila a časem také rozvětvila.“ (SS)

„Rodina Jirotková z Kladna se přistěhovala koncem 19. století.“ (JK)

Původ předků je tedy pro konstrukci národnostní identity pro krajanův jedním z klíčových prvků. Oni sami už jsou od nich vzdáleni několik generací, i rodiče autorů už se většinou narodili na území dnešního Chorvatska. V rodinném prostředí pak krajané zachovávali povědomí o svém původu a vštěpovali ho také svým dětem. Přistěhovalci si v nové vlasti často hledali partnery mezi již dříve usedlými krajanův, takže české národnost se v rodinách často udržovala dlouho po příchodu jejich prvních členů. Horší podmínky k nalezení partnera české národnosti měli krajané, kteří se přistěhovali do vesnic, kde bylo málo českých rodin nebo žádné. Někteří krajané samozřejmě vstupovali i do smíšených sňatků, na partnerech pak záleželo, jak chtěli vychovávat své potomky. Smíšená manželství působila a dodnes působí na asimilaci. Existuje ale také mnoho takových, kde se nový člen rodiny, například nevěsta, sám

alespoň částečně do české rodiny začlenil používáním českého jazyka nebo také účastí na českých oslavách, zpívání lidových písní atp.

Rodinu jako klíčovou instituci pro přenos a zachování etnické a národní identity popisuje D. Bittnerová³⁹. Neznamená to automaticky, že všichni čeští rodiče budou mít česky plně uvědomělé děti. Jenže čeští rodiče, jak je vidět na popisech krajanů, byli velice vlastenečtí a svým dětem toto národní cítění předávali, stejně jako to dělali před tím jejich matky a otcové.

„Rodina Daňkova se vždy deklarovala jako česká. I otec i matka měli československou státní příslušnost a jugoslávskou dostali teprve po druhé světové válce. Na své češtví byli hrdí a v Dežanovci, kde jsme žili, se bez nich neobešla žádná besední práce. Maminka byla zvlášť aktivní v divadle. V hasičském spolku byl zase aktivní tatínek, a maminka tam vařila na zábavách a oslavách.“ (VD)

„Odmala jsem tedy žil v českém prostředí, v četné společnosti českých dětí. Mluvit chorvatsky jsem se naučil teprve na základní škole. Jde li tedy o národnost, nemohu být jiným, než Čechem „jako poleno“.. O mém postoji (během 2. Světové války) rozhodl pláč mojí maminky, byl jsem Čech, protinacista. Když byla okupovaná Jugoslávie a vytvořen ten zlověstný stát NDH, od prvních dnů jsem byl zapojen do protifašistického odboje.“ (EV)

„Naši předkové nám zanechali povinnost přiznat svoje kořeny, svůj původ, svojí českou identitu.“ (ZB)

„Především to byli rodiče. Tatínek, Tomáš klubičko, spolu s maminkou Ludmilou, rozenou Horskou, mí vštípili lásku k jazyku a identitě vůbec.“ (ZP)

„Nikdy jsem neuvažovala o tom, že zvlášť výrazně musíme dávat najevo, že jsme Češi, že o to musíme bojovat. Bylo to samozřejmé. S češtvím jsem se snad narodila, byla tak vychována, rostla, žila a žiji podnes.“ (LK)

„Rodiče mi vštípili lásku ke všemu českému.“ (FV)

S podobnými citacemi by bylo možné pokračovat i dále. To, že českou národní identitu krajané získávali od svých rodičů, svého českého okolí a vyrůstali s hrdostí na své české předky, je patrné.

---

³⁹ BITTNEROVÁ, Dana: *Etnické komunity – elity, instituce, stát*

6.1.2 Kultura

Český národ se koncipoval jakožto kulturní a jazyková entita. To je model národa, který se v historickém kontextu odvozuje od vzoru Německa. Jeho protikladem je model francouzský, ve kterém je národ a stát totéž. Český národ vznikl bez vlastního státu a politickým cílem českého nacionalismu byla nejprve obnova státnosti v rámci federalizované monarchie a později i vytvoření nezávislého českého národního státu. Jednou z tezí českého politického nacionalismu bylo, že národní jazyk a kultura mohou být zachovány jen za předpokladu vlastního státu. Stát měl tedy hlavně chránit životní zájmy národa a zabezpečit jeho existenci jakožto kulturní entity.⁴⁰

Tradice a zvyky

Češi, kteří přišli na území dnešního Chorvatska, si s sebou českou kulturu přinesli. Některé její rysy se ale v průběhu času a v procesu asimilace a akulturace slábnou, ať už se jedná o zvyky nebo mateřský jazyk. O tom, jak vypadala kultura prvních českých přistěhovalců, není mnoho dokladů nebo nejsou žádné. O první polovině 20. století už leccos zjistit lze, nicméně je třeba mít na paměti, že mnoho zvyků a tradic mohlo vzniknout znovu v důsledku snah osvětové činnosti krajanů. Na druhé straně je pravděpodobné, že tradice, které se udržovaly spíše v rodinném kruhu, zůstaly autentické. Kultura krajanského venkova se pravděpodobně co do zvyků a tradic lišila od kultury městské. Je to logické, venkovské zvyky úzce souvisely s tím, že tito lidé byli z velké části zemědělci a tak jejich tradice ve velké míře ovlivňoval roční cyklus.

Mezi zvyky, které byly původně české a s postupem času mizely, patří například řezání „barborek“, tedy třešňových větviček, které mají do Vánoc rozkvést. Příprava štědrovečerního stolu, od kterého se během večere nesmí vstát (aby slepice v příštím roce dobře seděly), je také český zvyk, který ale u krajanů nevymizel. Štědrovečerní tabule naopak ukazovala na mísení tradic a zvyků, protože vedle tradičně českých jídel (kuba) se na ní objevují i typicky místní pokrmy (postní sarma), ale také jídla typická pro obě země (ryby, fazole).⁴¹ Jinými českými zvyky, které pomáhaly k národnímu uvědomění a alespoň zmírňovaly asimilaci, byla posvícení, masopustní slavnosti nebo svatební zvyky.

Mezi nejstarší a největší národopisné slavnosti české menšiny patří Dožínky. Není jasné, jestli jde o původní lidový zvyk přinesený ze staré vlasti nebo o

---

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ HEROLDOVÁ, Iva: *Godišnji običaji daruvarskih Čeha*

„vynález“krajanů. První Dožínky se konaly v roce 1925 v Daruvaru, ve snaze obnovit a oživit u venkovského lidu tradici krojů a dalších lidových zvyků a zapojit do krajauského života krajauskou mládež. V letech 1927 a 1928 byly Dožínky v Daruvaru. Od roku 1935 organizovala dožínky mládež sdružená v Besídkách venkovského dorostu, pokaždé v jiné z krajauských osad. Tyto slavnosti se staly celomenšinovou manifestační záležitostí a účastnili se jich krajané z mnoha spolků. Tradici na několik let přerušila druhá světová válka, v roce 1946 už se ale uskutečnily další, tentokrát pod patronací Československého Svazu.

O tom, jak vypadalo draní peří, se nezávisle na sobě zmínili hned dva autoři. I když to asi není tradice v pravém slova smyslu, je to prvek, který v životě krajanů zaujímal pevné místo v rámci každodenního života. Ostatně, jak píše druhý z citovaných autorů, bylo zvykem...

„Knížky byly tenkrát velkým pokladem a draní peří něco obvyklého. Často jsem chodil s maminkou do sousedství na draní, chodili tam i mé kamarádi a bylo to, jako když se dnes sledují televizní zprávy. Za ten krátký večer jsme se dozvěděli úplně všechno, co se toho dne ve vesnici dělo. Když jsem se naučil číst, dostal jsem od draček za úkol předčítat jim knihu.“ (VD)

„...u nás bylo zvykem číst české knihy při draní peří. Ženy děvčata draly a tatínek každý večer četl, jen někdy ho zastoupil strýc Václav. Četli jsme romány a povídky českých spisovatelů: Karolíny Světlé, Boženy Němcové, Aloise Jiráska, básně Jana Nerudy a jiné. A tak se to udržovalo až do druhé světové války. Při draní peří i jiných pracích na poli se také zpívalo. Hodně českých písniček jsme se naučili už jako děti.“ (autor EV)

Udržování českých tradic významně přispívalo k udržení národnosti identity českých krajanů. Patrně především při příležitostech, kdy se jich účastnila celá skupina lidí. Při takových příležitostech se krajané mohli stmelit, zpívat spolu české písně atp. Jak napsal T. H. Eriksen, identitu utvářejí kulturní rozdíly a stejně tak to, co mají lidé v rámci skupiny společného. Českou národní identitu tedy společné zvyky a tradice posilovaly, stejně tak jako vědomí odlišnosti od domácího obyvatelstva, jehož kultura a tradice byly jiné.⁴²

---

⁴² ERIKSEN, Thomas H.: *Antropologie multikulturních společností* a ERIKSEN, Thomas Hylland: *Sociální a kulturní antropologie*

Hudba a Divadlo

Důležitý prvek české krajaňské kultury dodnes představuje hudba a divadlo. Z výpovědí krajanů je to velmi patrné. Tyto aktivity působí na soudržnost krajanů velmi silně, jsou prospěšné i pro udržení českého jazyka a navíc dávají menšině možnost prezentovat se většinové veřejnosti a upevňovat tak svou pozici ve společnosti.

„V truhlářských dílnách Franty Jirouše nebo Franty Bendaka bývaly v neděli nebo o svátcích zábavy s kratším programem a tancem.“ (EV)

„Co vlastně cítím k českému národu? Začnu s tím, co mám tak rád, rčením Co Čech, to muzikant. Přitahují mě melodie, slova i rytmus českých písní. Vezměte, Byla noc májová, Sivá holuběnko, kdes byla...Morava, krásná zem...“ (ZB) Tento autor popisoval také lásku k hudbě svého otce. Vzpomínal, na jednu ze zábav asi v roce 1938, kde otec hrál na housle.

„Rodiče a vůbec celá rodina byla vlastenecky založena. Matka pocházela z uvědomělé rodiny, kde se hodně četlo a pracovalo v prospěch osady, české menšiny a společnosti vůbec. Hrála divadla v lipovecké besedě a otec hrál na klarinet v daruvarské dechovce. Oba byli za mlada velice aktivní v Besídce venkovského dorostu, otec v Lipovci a matka v Horním Daruvaru.“ (LJ)

„A když besední dramatický kroužek sehrál nějaké divadlo, povídalo se o tom týdně... A každou zimu se odehrála alespoň dvě celovečerní divadla. Byly to buď veselohry anebo dramata, jestli se diváci dostatečně nenasmáli nebo nenaplakali, tak to nebylo to pravé.“ (VD)

„Rodina Sittova pochází z Moravy, z okresu Šumperk, z vesničky Václavov, odkud se v roce 1893 pradědeček Jan Sitta s rodinou přistěhoval do Dolní Kovačice. Za několik let si však koupil usedlost v Hercegovci a rodina se tu trvale usadila a časem také rozvětvila. Jedna z věcí, kterou si můj pradědeček přinesl, byl klarinet, na který, jak se v naší rodině traduje, hrával na Moravě ještě i jeho dědeček, také jménem Jan. Tento, dnes už muzejní exemplář, který je ovšem funkční a ve výborném stavu zejména díky péči mého otce Jendy, který si na něj občas i zahraje, je dnes jediný zachovaný předmět, jediná zachovaná materiální památka na pradědečka Jana a na starou vlast. Je to předmět, s kterým můj otec vyrůstal, první nástroj, na který se u kapelníka Svobody učil hrát, a také předmět, který z velké části určil jeho životní povolání a poslání, a trvale a navždy ho připoutal k části českého dědictví – k dechové hudbě, která

je zde, mezi chorvatskými Čechy, synonymem pro českou lidovou hudbu. Můj otec své češství prožíval jednoznačně skrz hudbu a účast ve spolkovém životě osady.“ (SS)

Divadelnické ochotnictví bylo oblíbené už u prvních přistěhovalců. V Záhřebu začal s divadelními představeními J. V. Frič v roce 1874, když tam založil první Českou besedu. První divadelní představení na krajanském venkově se sehrálo v roce 1890 v Lipovci. Divadla se na vesnicích hrála většinou ještě před zakládáním spolků. Ochotnická představení měla v době, kdy nebyly české školy nebo jich bylo málo, klíčovou úlohu pro udržení českého jazyka a posilování vlasteneckého cítění. Ochotnictví představovalo základní činnost většiny krajanských spolků. Matice divadelního ochotnictva vznikla ve 30. letech 20. století. Divadelní skupiny se pak účastnily soutěží, seminářů a kurzů také v Československu. V repertoáru ochotnických divadel byla díla českých autorů – Tyla, Jiráska atd. Oblíbené bylo také loutkové divadlo, které se zaměřovalo na krajanské děti. Světová válka sice rozkvět krajanského divadla zastavila, nicméně dál se hrálo i v bojových jednotkách. V 50. letech se pak divadlo znovu pozvedlo na předválečnou úroveň.

Populární byly u krajanů také dechovky, první byla zřejmě založena už v roce 1886 hudebníky z Malých a Velkých Zdenců. Před první světovou válkou měly vlastní kapely mnohé krajanské osady. Byly to dechovky nejen besední, ale také hasičské nebo sokolské. Svou vojenskou dechovku měla také I. československá brigáda „Jan Žižka z Trocnova“ Hudba měla vždy své místo při lidových slavnostech. Tak například Dožínky byly přehlídkou krajanské kultury i lidových krojů. České písně a také některé lidové tance se mezi krajany udržely dodnes.

6.1.3 Český jazyk a česká škola

Jedním z klíčových prvků konstruuujících českou národnostní identitu je český jazyk. O jeho udržení se museli krajané před zakládáním škol a spolků starat sami. První české školy vznikaly až po první světové válce. Krajanské spolky a podobná sdružení (hasičská například) ale existovala ještě před zakládáním škol a přispěla svým působením k udržování české řeči mezi krajany.

Důležitým faktorem při udržování češtiny bylo také to, že krajané žili ve vsích a osadách, kde měli jakožto Češi silné a početné zastoupení. Ti, kteří se stěhovali do osad bez českého osídlení, snadno podléhali asimilaci. O tom píše řada autorů. Komunikace v rámci skupiny krajanů proto byla velice důležitá jak pro jazyk, tak pro upevnění pocitu příslušnosti k českému národu, tedy národnostní identity.

O důležitosti a vlivu rodiny na vývoj etnické identity jednice už padla řeč. Rodina tvarovala identitu svých dětí výchovou, ke které patří také mateřská řeč. I respondenti jsou si velice dobře vědomi úlohy, kterou mělo a má pro udržení české národnostní identity užívání českého jazyka i české školství. Autoři, kteří měli oba rodiče Čechy, píší, že se u nich doma mluvilo výhradně česky. Mnozí se tak učili chorvatsky až ve škole. Shodují se v názoru, že právě používání mateřské češtiny může ve velké míře za to, že se cítí být Čechy, bez ohledu na to, kde se narodili. České děti byly zvyklé mezi sebou mluvit česky, i když byli mezi jejich kamarády také Chorvaté nebo příslušníci jiných národností. Čeští rodiče naučili svá dítky jazyku, mnohým písničkám a básničkám.

„Zajímavé bylo, že jak jsme se večer scházeli, bavili jsme mezi sebou podle toho, kdo první přišel. Jestli první vyšli z domova kluci české národnosti, začali jsme mluvit česky, a když pak přicházeli další, i Chorvati i Maďaři, tak jsme i dál celou dobu mluvili česky, protože všichni česky uměli. A jestli první přišli Chorvati nebo Maďaři, začalo se mluvit chorvatsky a mluvilo se tak až do konce večera.“ (VD)

„V dětství a mládí jsem neuvažoval, stejně jako mnozí moji vrstevníci, proč a čím patřím k příslušníkům českého národa, k české menšině v Chorvatsku. Asi to bylo tím, že jsem se narodil v české rodině, kde jsme mezi sebou mluvili výhradně česky, rovněž tak v dežanovecké české obecné škole u učitele Slávka Daňka... Své české jméno Karel jsem později považoval za první identifikační znak mé příslušnosti k českému národu, k české menšině v Chorvatsku. Za druhý, který odedávna určoval mé místo mezi vrstevníky, mezi známými a ve společnosti vůbec, považuji český jazyk. Má matka byla po otci německého původu, ale po matce ryze českého, a proto byla jejím mateřským jazykem také čeština, kterou jsme mluvili v rodině a ve styku se všemi členy dežanoveckých příbuzných a rodin našich sousedů.“ (KB)

„...Nedovolovali (rodiče), abych cokoli vyslovovala zkomoleně, učili mne prvním pohádkám, básním, písním. Oba byli sečtělí a pravidelně si půjčovali knihy z daruvarské knihovny Franty Buriana.“ (ZP)

„U nás doma, a v Lipovci vůbec, se mluvilo jenom česky. Než jsem začala chodit do 1. třídy české školy v Daruvaru, chorvatsky jsem uměla mluvit, jako všechny lipovecké děti, jen málo. Někteří spolužáci přicházeli ze smíšených daruvarských rodin. Doma mluvili většinou chorvatsky. Skamarádili se už v mateřské školce. Skoro všichni

mezi sebou mluvili chorvatsky. Učitelé je stále upomínali, že se v české škole mluví česky. Jedna učitelka říkala: „Mluv tak, jak ti narostl zobák!“ (LJ)

Poslední úryvek se zmiňuje o smíšených rodinách. Manželství mezi lidmi dvou různých národností muselo být a dodnes prokazatelně je jedním z aspektů, který přispívá k asimilaci krajanů v Chorvatsku. Dnes je to podle mého názoru větší problém, než býval v první polovině 20. století. Tenkrát často žilo po hromadě nebo na blízku více členů rodiny a především starší generace mluvily česky spíše než chorvatsky.

„Když jsem byla malá, všude kolem mne zněla lahodná čeština, tehdy ještě česky melodická, bez chorvatského přízvuku. Vyrůstala jsem v Končenicích, největší české osadě u nás, kde se i přistěhovalci docela samozřejmě sžívali s českým prostředím, přijímali zvyky, jazyk, a možná i identitu. Prázdniny jsem trávila u babiček a dědečků v části Leňáku, které se tehdy říkalo Malá Praha. Mé babičky se chorvatsky nikdy dobře nenaučily a já jsem se s chorvatštinou setkala až ve druhé třídě základní školy...“ (LS)

Proto chorvatská nebo jiná národnost jednoho z rodičů nemusela nutně působit na děti jako asimilační prvek v případě, že kolem sebe měli jinak převážně české prostředí. Jiná situace panovala ve vsích, kde bylo už tak české zastoupení nepočtené. Právě takovou situaci popisuje následující úryvek:

„Ta asimilace u rodičů ale nepostupovala náhle, vlastně začala roku 1955, když se z českého prostředí přestěhovali do vesnice Bilice v Požežském kraji, kde žil jenom jeden Čech. Pravda, v sousedních vesnicích Kadanovci a Frkljevci žilo několik českých rodin, ale česky mluvila jen nejstarší generace, vrstevníci mých rodičů už ne. Rodiče se pomalu přizpůsobovali okolí. Ze začátku mluvili chorvatsky jenom s návštěvníky, potom i mezi sebou, když byl přítomen někdo cizí, prý aby si nemyslel, že ho pomlouvají. Nakonec začali mezi sebou mluvit chorvatsky, i když byli o samotě.“ (AV)

Znalosti českého jazyka, historii své staré vlasti a lásku k ní dětem vštěpovali učitelé na českých školách. V nevýhodě byli děti krajanů, kteří bydleli ve vesnicích, kde neměli možnost mít české vyučování. To bylo často v místech, kde nebyl velký počet českých rodin. První snahy o zakládání českých školy se objevily po první světové válce a vzešly především od městských spolků. V nich už existovaly různé vzdělávací kroužky a jazykové kurzy, protože mnozí Češi z měst pomýšleli na případný návrat do Československa.⁴³ Postupně se začaly školy zakládat na venkově. Existovalo několik

---

⁴³ MATUŠEK, Josef. Češi v Chorvatsku

druhů škol – soukromé, doplňovací, státní paralelky a školy okresní. Vyplývalo to jednak ze školského zákona Jugoslávie, ale také z počtu žáků v jednotlivých městech nebo vsích. Kde nebylo dost dětí ani pro nepovinnou školu doplňovací, nastupovaly dětské besídky, na které učitelé dojížděli.

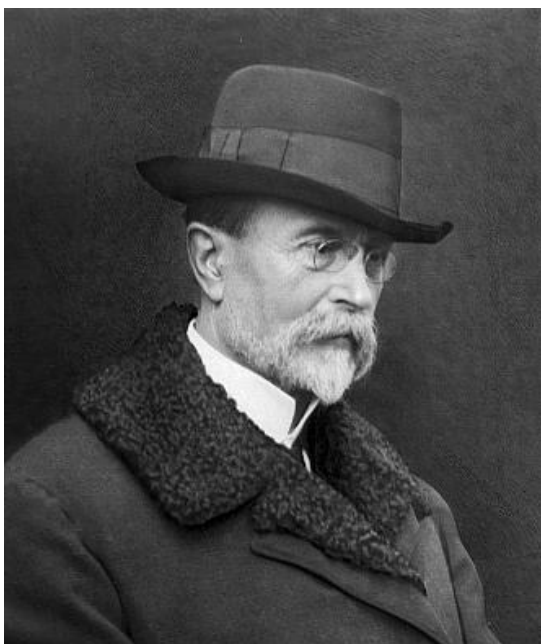
Mnozí respondenti popisují českou školu jako svůj druhý domov. Pamatují si, že je učitelé učili hrdosti na svou starou vlast, kterou měli vnímat jako bývalý domov. Hned několik respondentů, kteří navštěvovali českou školu, vzpomíná na své učitele a na výrok Boženy Němcové, který jim vštěpovali. „*Kdo se za svůj jazyk stydí, hoden potupy všech lidí.*“ Učitelé měli na děti ve škole obrovský vliv, krajané na ně často vzpomínají a vyjadřují hlubokou vděčnost za jejich působení na prohlubování jejich znalostí i samotné národnostní identity. Škola dětem vštěpovala kromě mateřského jazyka lásku ke staré vlasti, poznatky z její historie a kultury. Vlastenecké nebo české národnostní povědomí se tak z velké části udrželo díky těmto vlivům, které na krajany působily od útlého věku.

Okolí ale učilo krajané děti také lásce ke své nové vlasti – Chorvatsku. Mnozí to také píšou ve svých textech – Čechy jsou vlast (nebo pravlast), domovem je Chorvatsko. Je to místo, kde se předkové krajanů usadili, kde začali budovat nový život. Také proto se tam většina krajanů rozhodla po druhé světové válce zůstat, i když měla možnost reemigrovat do Československa.

6.1.4 Symboly

Velký význam mají pro konstrukci národnostní identity také symboly. Ať už se jedná o státní hymnu, trikoloru nebo významnou osobnost z dějin národa, úkolem symbolu je posilovat vědomí sounáležitosti s národem. Takové symboly zobrazují národní hrdost, velikost nebo také vzdělanost. Udržují povědomí o příslušnosti k národu, které se jejich pomocí také dá vyjadřovat. Proto jich často využívali osvětoví pracovníci, aby tak podpořili pocit sounáležitosti mezi krajany. Symboly lze z tohoto důvodu velice dobře najít právě v krajaněm tisku.

Tomáš Garrigue Masaryk

Snad nejvýraznějším symbolem pro české krajany v Chorvatsku je Tomáš Garrigue Masaryk. První prezident samostatného Československého státu představuje vzor poctivosti a lásky ke své zemi. Krajané ho ctili jako moudrého a vzdělaného člověka, demokrata, osvoboditele, otce vlasti. V krajanském tisku mu věnují mnoho prostoru. Jeho jméno neznělo jen ve dnech výročí vzniku Československa. Krajané si ho připomínali

v den jeho narození, například přednáškou o „tatičkovi Masarykovi“. Velice často se připomínaly jeho myšlenky, které měly krajany povzbuzovat v lásce ke staré vlasti.

„Drobná masarykovská práce“ – toto heslo se stalo prakticky rčením, kterého se měl každý krajan držet. V jeho duchu měl být poctivý a pracovitý, měl se aktivně účastnit krajanských aktivit, jak jen to pro něj bylo možné, svým dětem měl vštěpovat lásku ke staré vlasti, ale také úctu k té nové. Tento výrok se velice často objevuje v krajanském tisku.

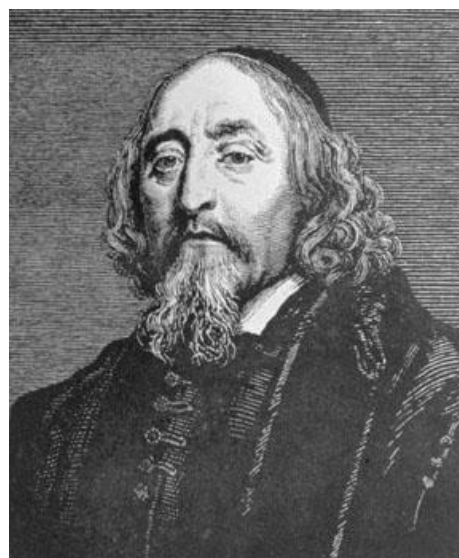
Prezident Masaryk, jak se zdá, znamenal pro krajany v Chorvatsku, přinejmenším stejně velkou osobnost, jako pro Čechy ve vlasti. Jednou z jeho zásluh bylo osvobození národa z habsburské nadvlády a on sám symbolizoval novou éru demokracie. Krajané k němu ale vzhlíželi také proto, že Československo se snažilo své emigranty v zahraničí podporovat a udržovat s nimi kontakt.

Úmrtí tohoto velikána českých dějin provázal obrovský smutek. Výročí úmrtí se pak pravidelně připomínalo v krajanských listech. Každý takový článek je oslavou osobnosti Masaryka i samostatného Československého demokratického státu, který je jeho dílem. Takové články si našly místo také v listech určených dětem. Tam mají kromě své oslavné polohy ještě zřetelně další úkol – totiž vysvětlit dětem, o co se „tatiček Masaryk“ zasloužil, a probouzet povědomí o tom, že patří k národu, který první prezident osvobodil.

Po vzniku samostatného Československa jakoby se sám tento státní útvar stal určitým symbolem. Je samozřejmě s Masarykem úzce spjat a symbolizuje svobodu, konec útlaku cizinců, příležitost k sebeurčení českého národa a v neposlední řadě představuje spokojený život v míru a harmonii. Společně s tím vším vstupují do povědomí příslušníků českého národa doma i za hranicemi symboly trikolory, státní vlajky, hymny – v tom se krajané od Čechoslováků doma nijak neliší. Krajanský tisk i některé výroky respondentů ukazují na skutečnost, že Československo bylo v očích krajanů velmi zidealizované. To nebylo vždy ku prospěchu věci (reemigrace), i když národnostní identitu taková představa jen posilovala.

Jan Amos Komenský

Tento velikán českých dějin je tradičně symbolem vzdělanosti. Komenský ztělesňuje vzdělaného člověka, pedagoga, zastánce mírového soužití národů, vlastence i obrozence. Reprezentuje lásku k člověku, lidské společnosti i českému národu. Svými děly pobízel ke správné výchově, k obnově kultury i k povzbuzování českého národa. Důležité byly jak jeho myšlenky pedagogické, tak národní. Krom toho Komenského uznávali také Chorvaté. Jeho myšlenky ovlivnily chorvatské učitele a vzdělance, kteří se účastnili ilyrského hnutí. Na počest učitele národů krajané pojmenovali školu v Daruvaru ZŠ Jana Amose Komenského.

Jan Žižka z Trocnova

Ačkoliv o něm v krajanském tisku není mnoho zmínek před vznikem československé brigády v Jugoslávii, je tento český bojovník také důležitým symbolem. Jak jinak vysvětlit, že si brigáda zvolila do svého názvu právě jeho jméno. Jan Žižka představuje bojovníka. Je to vojevůdce, který vede svůj národ do boje proti utlačovatelům. V tomto kontextu není příliš důležité, že to nebyl celý český národ, který Žižka vedl. Že vedl do

boje nikoliv Čechy, ale husity, že nebojoval proti Němcům nebo že ve středověku nemůže být řeč o českém národě v moderním slova smyslu. Ostatně na úvodníku Jednoty, který oslavoval I. československou brigádu „Jan Žižka z Trocnova“, lze ukázat nejlépe, jaký symbol tento český válečník představoval.

„Je základním rysem naší české povahy, a to snad jejím nejkvalitnějším prvkem, stavět se vždy a všude po bok utlačovaného proti utlačovateli, po bok slabšího proti silnějšímu. Vždy hájit pravdu a spravedlnost proti lži a zločinu. V tom znamená naši předkové v nejtemnějším středověku povstali za tyto nejvyšší ideály člověčenství a lidství a vítězně dobojovali ten veliký boj proti celé tehdejší reakční Evropě. Jméno národního hrdiny Jana Žižky z Trocnova je vedle mistra Jana Husa symbolem našeho národního ducha a snažení.“⁴⁴

Mezi další významné osobnosti, které v krajanském tisku představovaly starou vlast, a atributy s ní spojené patří také Edvard Beneš. I jemu je na stranách menšinových listů věnováno mnoho místa.

7 Závěr

Z vybraného krajanského tisku je patrné, že příslušníci české inteligence byli silně uvědomělí lidé, kteří se snažili krajany sjednotit a pomoci jim udržet mateřský český jazyk a rozvíjet českou národnostní identitu. Dařilo se jim to v různé míře, podle toho, kterou skupinu krajanů se jim tím kterým listem podařilo oslovit. Nicméně možnost číst české texty výrazně přispívala ke znalosti mateřské řeči, kterou většině dětí učila rodina a kterou pak prohlubovali čeští učitelé ve školách. Ačkoliv zakládání škol bylo často problematické kvůli malému počtu žáků v jednotlivých osadách, komplikacím způsobeným zákony, nedostatkem českých učitelů atp., krajanům se od první poloviny 20. století podařilo vybudovat takovou školní síť, která se o české žáky dokázala postarat.

Na udržení českého povědomí mezi krajany v Chorvatsku mělo vliv mnoho faktorů. Jeden z nich představuje spolková činnost. Mimo českých škol sem patří společenský život a stýkání krajanů, sportovní, divadelní, pěvecké a další kroužky. Mezi první krajanská sdružení patřily také hasičské spolky. Někteří respondenti popisují účast svých otců právě v těchto organizacích. Krajanský život se zprvu, dokud neexistovaly

---

⁴⁴ Úvodem. *Jednota*, 1946, č. 1, s. 1–2.

spolkové či besední budovy a místnosti ani spolky samotné, odehrával v hospodách a domácnostech českých přistěhovalců. S rozvojem krajanských spolků se rozvíjel také oficiální kulturní život české menšiny a její reprezentace vůči většinové společnosti.

Jaké skutečnosti přispívali k udržení i rozvíjení české národnostní identity krajanů, jsem se pokusila popsat výše. Od povědomí o českých kořenech, přes českou výchovu, užívání mateřského jazyka, účast v krajanských kroužcích a spolcích oficiálních i neoficiálních, dodržování českých tradic a zvyklostí. To všechno formovalo krajaný k tomu, aby na svou starou vlast nezapomněli, ctili ji a udrželi si svou českou národnostní identitu. To se bez pochyby podařilo, soudě přinejmenším podle toho, že česká menšina v Chorvatsku se udržela do dnešních dnů a svoji činnost nadále rozvíjí a udržuje.

K identitě chorvatských Čechů patřilo ale i vědomí sounáležitosti s národem, v jehož středu žili. První přistěhovalci to možná cítili jinak. Na druhé straně přinejmenším venkovští kolonisté se na území dnešního Chorvatska stěhovali za lepším životem a životu v jinonárodním prostředí se museli přizpůsobit. Krajané povětšinou neměli potíže s domácím obyvatelstvem. Nebyli nesnášenliví, stejně tak ani většina domácího obyvatelstva. Jak píše někteří autoři, Češi měli domácí obyvatelstvo v úctě a přes odlišnou národnost si dokázali vzájemně pomáhat. Čeští přistěhovalci byli po technické stránce vyspělejší než domácí, takže do Chorvatska přinesli pokrok v zemědělství i v řemeslné výrobě. Domácí společnost je snad také proto vnímala jako dobré hospodáře i spoluobčany, kteří se významnou měrou podíleli na rozvoji Chorvatska. Příslušníci české menšiny se dokázali do chorvatské společnosti začlenit a udržet si při tom svoji vlastní kulturu i jazyk. Angažovanost a pocit sounáležitosti také s národem chorvatským dokládá při nejmenším účast krajanů v Národně osvobozenéckém boji. Všichni respondenti, kteří se ve svých textech věnovali vojenským tématům, přitom připomněli, že jejich dědečkové a tatínkové vykonávali povinnou vojenskou službu ještě v Čechách, protože neměli jugoslávské občanství. To dostali až po druhé světové válce, do té doby byli českými státními příslušníky, jako ostatně většina jejich soukmenovců.

8 Příloha

8.1 Seznam příloh

Obrázek 1 - Pozvánka na loutkové divadlo, Záhřeb, rok 1926

Obrázek 2 - Výňatek z publikace „Spolkové zprávy Československé obce v Záhřebu“, 1930

Obrázek 3 - Dobová fotografie z divadelního představení, Záhřeb

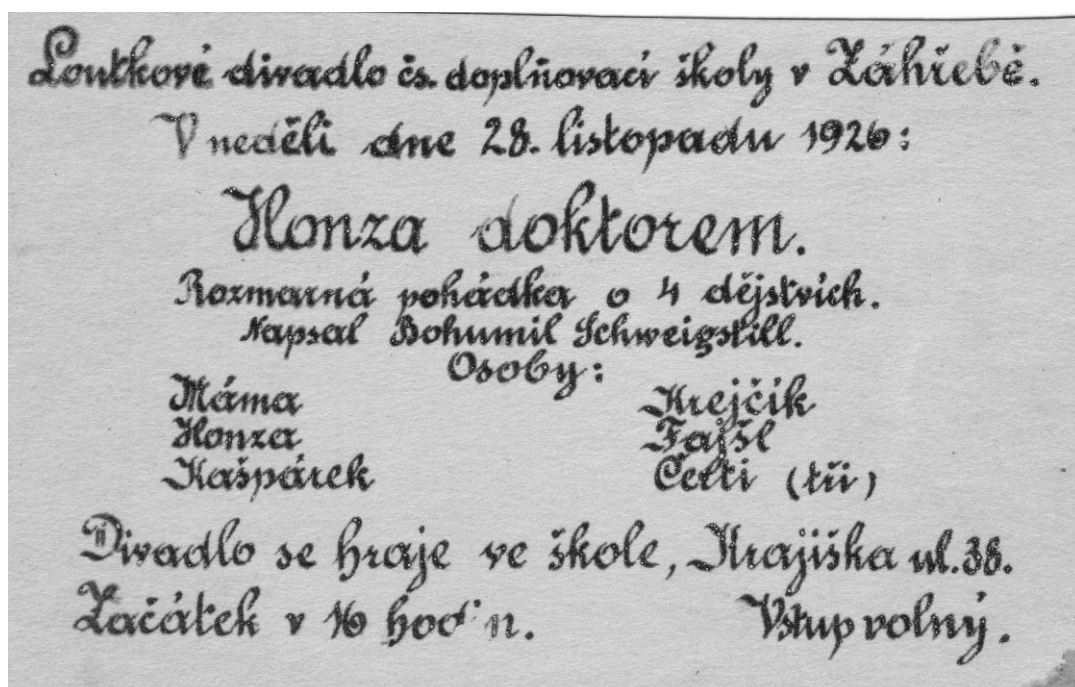
Obrázek 4 – Dobová fotografie – žáci československé doplňovací školy v Záhřebu, 1934/1935

Obrázek 5 – Logo Československých listů

Obrázek 6 – Logo Hlasu

Obrázek 7 – Titulní stránka kapesních novin „Náš prapor“

8.2 Přílohy

Obrázek 1 - Pozvánka na loutkové divadlo, Záhřeb, rok 1926

Masarykův týden

s následujícím pořadem:

v **pondělí 3 března** o 6 $\frac{1}{2}$ h. večer přednáška p. Dra Dvornikovića »Masaryk kao filosof« v Pučkom sveučilištu,

v **úterý 4. března** o 6 $\frac{1}{2}$ h. večer přednáška p. Dra Lichta »Masaryk i Židovi« v Pučkom sveučilištu,

ve **středu 5. března** o 6 $\frac{1}{2}$ večer přednáška p. prof. Skoka »Odnos Masaryka napram Jugoslav. omladini« v Pučkom sveučilištu,

ve **čtvrtek 6. března** v 8 h. večer slavnostní představení »Prodaná nevěsta« v Národním divadle,

v **sobotu 8. března** o 6 $\frac{1}{2}$ h. večer přednáška p. Dra Šurmina »Masaryk kao političar« v Pučkom sveučilištu a konečně pořádá Sokolská župa,

v **neděli 9. března** o 11 h. dopoledne Matineju v Národním divadle.

Poněvadž ve čtvrtek 6. března je slavnostní představení v Národním divadle, odpadá v den ten pravidelná programová činnost ve spolkové místnosti.

Apelujeme na všechny členy, by se podniků, pořádaných k oslavě pana presidenta Masaryka, v hojném počtu účastnili, zejména na akademii 7. března nechť se každý určitě dostaví.

Obrázek 2 - Výtah z publikace „Spolkové zprávy Československé obce v Záhřebu“, 1930

Obrázek 3 - Dobová fotografie z divadelního představení, Záhřeb

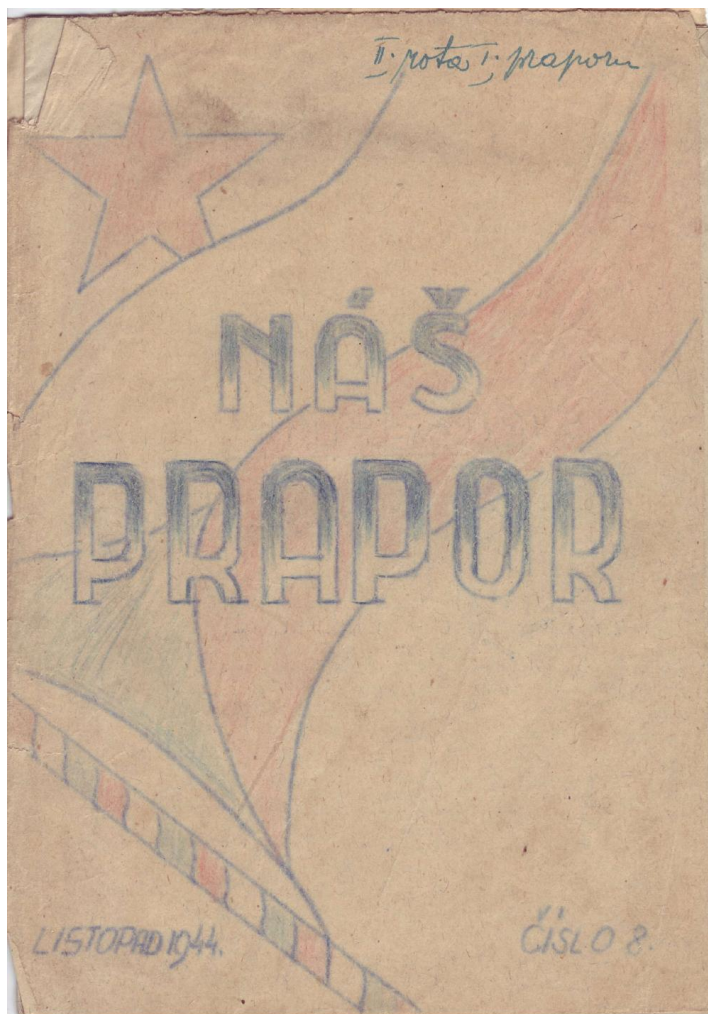
Obrázek 4 – Dobová fotografie – žáci československé doplňovací školy v Záhřebu, 1934/1935

Obrázek 5 – Logo Československých listů

Obrázek 6 – Logo Hlasu

Obrázek 7 – Titulní stránka kapesních novin „Náš prapor“

9 Literatura a prameny

9.1 Literatura

BROUČEK, Stanislav a Tomáš GRULICH. *Domáci postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918-2008)*. Praha: Public History ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2009, 231 s. ISBN 978-808-7112-182.

ERIKSEN, Thomas H. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Přel. Tereza Kuldová, Marek Jakoubek. Vydání první. Praha/Kroměříž: Triton, 2007. 268 s. ISBN 978-80-7254-925-2

ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národní příslušnost, rituál*. Přel. Hana Loupová. Vydání první. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-465-6

Etnické komunity: elity - instituce - stát. Vyd. 1. Editor Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová. Praha: FHS UK, 2009, 359 s. Agora (Univerzita Karlova), sv. 5. ISBN 978-808-7398-036.

GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. Přel. Hana Červinková, Václav Hubinger, Hedvika Humlíčková. Vydání první. Praha: SLON, 2000. ISBN 80-85850-89-3

HANZL, Josef, Josef MATUŠEK a Adolf ORCT. *Bojová cesta I. československé brigády "Jan Žižka z Trocnova"*. Daruvar: Československý svaz v SRCH, 1968, 341 s.

HEROLDOVÁ, Iva. *Godišnji običaji daruvarskih Čeha*. In: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 1981, s. 199-250. ISSN 0547-2504

HEROUT, Václav. *Reemigrace Čechů z Chorvatska 1945 - 1949*. Daruvar: NVI Jednota, 2010, 144 s. ISBN 978-953-6607-54-9.

HIRT Tomáš, Marek JAKOUBEK. *Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa: proměny kolektivní identity vojvodské náboženské obce*. In: *Český lid*, 2005, roč. 92, č. 4, s. 337 – 366. ISSN 0009-0794

HOLÝ, Ladislav. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. 2. vyd. Překlad Zdeněk Uherek. Praha:

Sociologické nakladatelství, 2010, 233 s. Studie (Sociologické nakladatelství), 30. sv. ISBN 978-807-4190-186.

HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 1999, 198 s. Knižnice dějin a současnosti, sv. 9. ISBN 80-710-6298-7.

KOŘALKA, Jiří. K pojetí národa v české společnosti 19. Století. *Povědomí tradice v novodobé české kultuře*. Praha: Národní galerie, 1988, 501 s.

KRESOVÁ, H. Česká menšina v Chorvatsku. [Online]. [www.dzs.cz/download-variant.php?general_file_variant_id=416&a=documents&kresova češi v chorvatsku](http://www.dzs.cz/download-variant.php?general_file_variant_id=416&a=documents&kresova%20cesi%20v%20chorvatsku)

LIPOVAC, Marijan a Franjo VONDRAČEK. *Češi Záhřebu - Záhřeb Čechům*. české vydání. Zagreb: Rada české menšiny města Záhřebu, 2009, 330 s. ISBN 978-953-95461-4-2.

PELIKÁN, Jan. *K některým ekonomickým problémům reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie v letech 1945 – 1948*. In: Český lid, 1989, roč. 76, č. 3, s. 156 – 164. ISSN 0009-0794

MATUŠEK, Josip. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994, 207 s. ISBN 95-396-0281-5.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Vyd. 2., Ve SLONu 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 215 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 43. ISBN 978-808-6429-830.

ŠESTÁK, Miroslav. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Lidové noviny, 1998, 756 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6266-9.

VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009, 319 s. ISBN 80-727-7397-6.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota, 1981, **XI**.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota 1993, **XIV**. ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota, 1994,
XV. ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota 1996,
XVI. ISSN 1330-3880

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota 1997,
XVII. ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota 1998,
XVIII. ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota 2001,
XXI. ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota,
2006(24). ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota,
2007(22). ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota,
2008(26). ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota,
2009(27). ISSN 1330-3880.

Přehled kulturních, literárních a školních otázek. Daruvar: NVI Jednota,
2010(28). ISSN 1330-3880.

9.2 Prameny

Československé listy. Zagreb, 1919, **I.**(č. 1 - 24).

Československé listy. Zagreb, 1920, **II.**(č. 1 - 44).

Československé listy. Zagreb, 1921, **III.**(č. 1 - 32).

Hlas. Zagreb: Ústřední československé nakladatelství Zagreb, 1922, **I.**(č. 1 - 7).

Hlas. Zagreb: Ústřední československé nakladatelství Zagreb, 1923, **II.**(č. 1 - 4).

Vlk. Zagreb, 1940, **II.**(č. 3 - 5).

Zpravodaj. Záhřeb: České vydavatelské družstvo, 1945, **I.**(č. 1 - 8).

Zpravodaj. Záhřeb: České vydavatelské družstvo, 1946, **II.**(č. 1 - 3).

Hlasatel: české mládeže v Zagrebu. Zagreb, 1945, **I.**(č. 1 - 3).

Hlasatel: české mládeže v Zagrebu. Zagreb, 1946, **II.**(č. 1, 3, 4, 6, 7).

Hlasatel: české mládeže v Zagrebu. Zagreb, 1946, **III.**(č. 1).

Almanach I. Československé Brigády NOVJ „Jana Žižky z Trocnova“, 1943 – 1944

Brigádní fojtr. 1944

Do boje. 1944, (č. 21, 22)

Hvězda. 1944, útržky

Kulometnik. 1945, (č. 3 – 10)

Náš prapor. 1944, (č. 8, 11)

Naše bouda. – jedno číslo těchto kapesních novin našel prof. Josef Matušek, protože bylo ve špatném stavu, pokusil se ho přepsat. Vyšla zřejmě jen 2 nebo 3 čísla.

Jednota. Daruvar, 1946, **I.**(č. 1 - 42).

Jednota. Daruvar, 1947, **II.**

Jednota. Daruvar, 1947, **III.**

Dětský koutek. Daruvar, 1937/38, **IX./X.**

Dětský koutek. Daruvar, 1938/39, **X./XI.**

Dětský koutek. Daruvar, 1939/40, **XI./XII.**

Dětský koutek. Daruvar, 1940/41, **XII./XIII.**

Dětský koutek. Daruvar, 1946, **XIV.**

Texty pro připravovaný sborník *Moje české kořeny*, které vydá NVI Jednota v příštích měsících.

Zápis skupinového interview se třemi respondenty České besedy v Záhřebu.

Úryvky a útržky z různých krajanských novin, pozvánky na divadelní představení a další materiály sesbírané členy České besedy v Záhřebu a svázané do knih.

